

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Malířské dílo Jakuba Pischela pro augustiniánský klášter v Havlíčkově Brodě

Tereza Machovcová

Bakalářská práce

2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Tereza Machovcová
Osobní číslo: H10107
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obory: Historie (dvouoborové)
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: Malířské dílo Jakuba Pischela pro augustiniánský klášter v Havlíčkově Brodě.
Zadávající katedra: Ústav historických věd

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude věnována ikonografické analýze tematicky uceleného souboru lunetových obrazů (především cyklu ze života sv. Rodiny), pocházejícího z původního barokního vybavení augustiniánského kláštera v Havlíčkově Brodě. Na základě dochovaných archivních pramenů (fondy uložené v SOKA v Havlíčkově Brodě, církevní kroniky apod.) se zpracovatelka zaměří na vylíčení historie augustiniánského kláštera v baroku a charakteristiku pro něj určených malířských a sochařských uměleckých zakázek. Stěžejní pozornost bude věnována souborům obrazů od malíře Jakuba Pischela (cykly ze života sv. Rodiny a sv. Augustina). Autorka se soustředí nejen na otázku vzniku maleb a zevrubný rozbor jejich ikonografie (v komparaci s dobovou barokní nábožnou a hagiografickou literaturou), ale také na zhodnocení jejich role unikátního historického pramene, dokumentujícího tehdejší podobu kláštera a města.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Jeroným Solař, Bývalý klášter bosých Augustiniánů s kostelem sv. Rodiny, Památky archeologické a místopisné III, 1859, s. 270-272. Oldřich J. Blažíček, Umění baroku v Čechách. Praha 1971. Jaromír Neumann, Český barok. Praha 19742. Ivo Kořán, Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě. Umění XI, 1963, s. 142-150. Ivo Kořán, Umění baroka v Havlíčkově Brodě (Čas zápasů a bojů). Havlíčkobrodsko 6, 1992, s. 1-34. Pavel Vlček - Petr Sommer - Dušan Foltýn, Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 223-225. Vít Vlnas (ed.), Sláva barokní Čechie (kat. výst.). Praha 2001. Hynek Rulíšek, Dějiny a kulturní vliv augustiniánů na území Čech a Moravy. Nепublikovaná diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. Miloš Sládek et al. (ed.), Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista..., Praha 2007.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

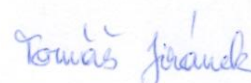

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 24. 6. 2013

Tereza Machovcová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomohli a podporovali mě při tvorbě této práce, především pak knihovníkovi Galerie výtvarného umění v Havlíčkově Brodě Aleši Veselému a řediteli Státního okresního archivu v Havlíčkově Brodě PhDr. Ladislavu Mackovi za cenné rady a přístup k informacím. Největší dík pak náleží vedoucímu práce panu Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D. za čas a trpělivost, které mi věnoval.

Tereza Machovcová

Abstrakt

Práce se zabývá uměleckým dílem malíře Jakuba Pischela pro bývalý augustiniánský klášter v Havlíčkově Brodě. Hlavním záměrem je ikonografický rozbor cyklů lunetových obrazů s výjevy ze života sv. Josefa a sv. Augustina. Práce se částečně věnuje i vývoji stavby a umělecké výzdoby kláštera, dnešnímu pohledu na tamější umělecká díla, jejich obnově a navrácení do původního prostředí.

Klíčová slova

baroko, klášter, luneta, augustiniáni, Pischel

Title

Artwork of Jakub Pischel for the Augustinian Monastery in Havlickuv Brod

Abstract

The thesis is dealing with the artistic piece of the painter Jakub Pischel for the former Augustinians monastery in Havlíčkův Brod. The main goal is the iconography analysis of the cycles of the lunette paintings with the scenes of Saint Joseph and Saint Augustin. The thesis is partially dealing with the evolution of the construction and the artistic decoration of the monastery, the modern point of view, the renewal of the artistic pieces, their renovation and the return to the original surroundings.

Key words

baroque, monastery, lunette, augustinians, Pischel

Obsah

Úvod	8
1. Baroko na Havlíčkově brodsku	10
1.1 Barokní podoba města	10
1.2 Barokní památky v okolí Havlíčkova Brodu	12
2. Augustiniánský klášter sv. Rodiny v Havlíčkově brodě	13
2.1 Příklad řádu	13
2.2 Okolnosti založení stavby a její vývoj	14
2.2.1 Kostel sv. Rodiny	15
2.2.2 Klášter	17
2.3 Umělecká výzdoba komplexu	19
3. Cykly lunetových obrazů v havlíčkově brodské augustiniánské klášteři	22
3.1 Jakub Písel	22
3.2 Náměty obrazů (obecně)	24
3.2.1 Sv. Augustin	24
3.2.2 Sv. Rodina	25
3.3 Cyklus obrazů ze života sv. Josefa	27
3.3.1 Popis obrazů cyklu ze života sv. Josefa	28
3.4 Augustiniánský cyklus	44
3.4.1 Popis obrazů cyklu ze života sv. Augustina	45
4. Současnost: restaurování a následná prezentace děl	58
Závěr	60
Seznam pramenů a literatury	62
Seznam obrazové přílohy	65
Obrazová příloha	67
Resume	83

Úvod

Dané téma jsem si vybrala nejen z důvodu, že Havlíčkův Brod¹ je mé rodné město, ale především proto, že cykly lunetových obrazů z místního augustiniánského kláštera, vytvořené místním umělcem Jakubem Pischelem v první polovině osmnáctého století, dosud nikdo podrobně a komplexně nezpracoval. Důvodů, proč se těmito soubory maleb doposud nikdo intenzivněji nezabýval, je hned několik. Po dlouhou dobu byly obrazy zcela skryty před badateli a veřejností na půdě klášterního kostela. Největší překážkou ve zkoumání byl ovšem jejich špatný stav, který velmi barvitě popsal jeden z pracovníků podílejících se na jejich přesunu, který uvedl že: „...ze *shnilých rámu opadávaly jen cáry*...“². V dnešní době probíhá (v rámci finančních možností) kompletní restaurace dochované části cyklů ve snaze navrátit je do původního prostředí, což bohužel lze, vzhledem k přestavbám kláštera, uskutečnit jen zčásti.

Hlavním cílem této práce je podrobný ikonografický popis jednotlivých obrazů na základě dostupné literatury, a také zasazení obou cyklů do celkového historického kontextu. Chtěla bych tak přispět k doplnění informací o umělecké minulosti Havlíčkova Brodu. Touto prací navazuji na probíhající bádání, které se zaměřuje na místní barokní kulturu a mělo by vyvrcholit výstavou baroka na počátku roku 2014.

Hlubší bádání, které by se věnovalo přímo umělecké práci malíře Jakuba Pischela nikdy neproběhlo. Okrajově se o tuto tematiku zajímal například historik umění Ivo Kořán ve svých článcích *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (Čas zápasů a bojů)* a *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*, kde mimo jiné popisuje také osvojení barokního umění místními umělci. Další zmínky lze najít v literatuře týkající se kláštera, ze kterého obrazy pocházejí, a to především ve článku historika Jeronýma Solaře *Bývalý klášter bosých Augustiniánů s kostelem sv. Rodiny*. Podrobněji se dějinami kláštera zabýval také pracovník místního muzea František Petr v díle *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*³. Díky tomuto dílu si lze udělat velmi ucelenou představu o bývalém německobrodském konventu. O klášterním životě a o mnohých významných událostech v něm vypovídá nejlépe dvoudílná, latinsky

---

¹ Havlíčkův Brod je bývalé okresní město se zhruba dvaceti čtyřmi tisíci obyvatel v Kraji Vysočina, ležící na řece Sázavě. Více viz KUČA, K. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. II. díl. Praha: Libri, 1997, s. 49-57. ISBN 80-85983-14-1.

² Blažek, J. *Ústní sdělení*. ÚZSVM, Štáflova 2003, Havlíčkův Brod 58001, 12. 4. 2013.

³ Město získalo jméno po spisovateli a novináři Karlu Havlíčku Borovském až v roce 1945 (v literatuře, např. i v uvedeném díle Karla Kuči, je často mylně uváděn rok 1949).

psaná augustiniánská pamětní kniha *Annales nostri...*⁴, kde jsou zaznamenány všechny umělecké práce pro zdejší konvent.

Komplexnější informace o vývoji umění v Havlíčkově Brodě pak nabízí ve svých článcích i každoročně vycházející vlastivědný sborník *Havlíčkovobrodsko* či drobné dílko Jana Čárta *Německý brod* z ediční řady drobných monografií *Umělecké památky*. Nutno také zmínit jméno místního historika Jiřího Sochra, který se po celý život věnoval, téměř všem aspektům havlíčkovobrodské historie a na toto téma vydal (ve spolupráci se svou manželkou) velké množství publikací, např. *Havlíčkův Brod a okolí*, či *Havlíčkův Brod a staletí*.

---

⁴ Celý název pamětní knihy: *Annales nostri Discalceato Augustiniani Asceterii sub Patrocinio Sanctissima creatae Triadis Iesu Maria Ioseph in Regia Urbe Teuto-Brodensis ab Anno partae Salutis 1673 ad praedens usque tempus.*

1. Baroko na Havlíčkově Brodě

1.1 Barokní podoba města

Havlíčkův Brod a jeho okolí má zajímavou historii a město samotné se do širšího povědomí zapsalo především díky zdejšímu latinskému gymnáziu, potažmo německým školám (ty po určitou dobu sídlily právě v klášteře), kde studovaly významné osobnosti českých dějin.⁵

Přijetí baroka a jeho kultury v Havlíčkově Brodě představovalo poměrně složitý proces, úzce související s válečnou i náboženskou situací v první polovině sedmnáctého století.⁶ Město mělo strategickou polohu, neboť leželo na hlavní trase z Vídně do Prahy, a proto bylo často obsazeno a drancováno nejrůznějšími táhnoucími vojsky. Prakticky po celou dobu trvání třicetileté války byli obyvatelé Brodu nuceni žít vojáky a město tak neúměrně rychle chudlo. Další rána přišla s rokem 1628, kdy bylo vyhlášeno Obnovené zřízení zemské, které povolovalo jen katolickou víru, což donutilo k emigraci poměrně velké množství měšťanů.⁷ Roku 1637 povýšil Ferdinand III. město na město královské, ale ani to nepřispělo k vyřešení stále se prohlubující finanční krize. Ovšem nejen válka mořila zdejší obyvatele, město několikrát schvátily epidemie infekčních nemocí souhrnně pojmenované jako morové. Ani po válce se zdejší obyvatelé nestačili příliš vzpamatovat, neboť poté, co bylo město alespoň z části opraveno, jej roku 1662 a následně roku 1676 značně poškodily požáry.⁸

První barokní projevy ve městě souvisí právě s rekatolizací města. Procesu rekatolizace dopomáhal jezuitský řád, jenž nechal již v roce 1628 v místním městském kostele vystavět bohatý oltář sv. Ignáce z Loyoly a o sedm let později ještě protějškový oltář sv. Františka Xaverského (bohužel ani jeden z nich se nedochoval v původní podobě). Ačkoliv literatura zabývající se přijetím baroka v českých zemích uvádí, že nástup baroka nelze prezentovat pouze jako formu demonstrace protireformačních snah⁹, v tomto konkrétním případě tomu tak zřejmě bylo. Svědčí o tom i to, že císař Ferdinand III. povyšuje město na královské, ovšem veškerá jím udělená privilegia jsou vázána na katolické vyznání měšťanů.¹⁰

⁵ Mimo Karla Havlíčka Borovského, po kterém bylo později pojmenováno město, zde studovaly např.: J. F. Beckovský, J. Dobrovský, F. Hamza, B. Smetana a další... Podrobněji HONZÁK, F. *Havlíčkův Brod: historie a osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-859-8363-X.

⁶ Literatura mapující toto období viz CATALANO, A. *Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*. Praha: Lidové noviny, 2008. Česká historie, sv. 18. ISBN 978-807-1069-423 či ČORNEJOVÁ, I. (et al.) *Velké dějiny země Koruny české 1618-1683*. Sv. VIII. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.

⁷ Více viz ŠTĚŘÍKOVÁ, E. *Stručně o pobělohorských exulantech*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2005. ISBN 978-807-0170-229.

⁸ SOCHR, J. - SOCHROVÁ, M. *Havlíčkův Brod a okolí*. Havlíčkův Brod: Gradat, 1992, s. 24-26.

⁹ NEUMANN, J. *Český Barok*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1969, s.: 10-17.

¹⁰ KOŘÁN, I. *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (čas zápasů a bojů)*. In: Havlíčkovobrodsko 6, 1992, s. 5.

Dalším faktorem, který zapůsobil na přijetí nové víry a spolu s ní i nové kultury byla již zmíněná vlekoucí se válka. Někteří měšťané ještě doufali, že se na konci třicátých let sedmnáctého století spolu se švédskými vojsky navrátí jejich nekatoličtí přátelé či příbuzní a tajně pro Švédy shromažďovali zásoby. Ovšem švédská vojska místo předpokládaného „osvobození“ začala pustošit a rabovat tolik zkoušené město. Ivo Kořán ve své práci popisuje, že to byla poslední kapka, která přesvědčila obyvatele města, aby přijali novou církev i umění. Jako důkaz tohoto přijetí Kořán uvádí pořízení nového mariánského obrazu pro hlavní oltář v děkanském kostele, vybudování kaple a sousoší sv. Jana Křtitele, či výstavbu božích muk.¹¹

Dalším důkazem toho, že obyvatelé přijali barokní kulturu, je i výstavba či obnova samotných městských domů, která proběhla po ničujících požárech na konci sedmnáctého století. Zmínky o těchto přestavbách v barokním duchu můžeme nalézt i v různých číslech pravidelně vycházejících Zprávách městského musea v Německém brodě, a to v rubrice nazvané „*O starých domech německobrodských*“.¹² Dodnes lze na některých domech zachytit stavební vývoj - v přízemí a ve sklepení je možné nalézt ostění gotických portálů, renesanční zaklenutí stropů a barokní úpravu prvního patra a fasády. Zřejmě nejkomplexnější obrázek o barokní podobě města (na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století) si lze udělat na základě nejstarší dobové rytiny pohledu na Německý Brod zřejmě z roku 1704 [1].¹³

Celková situace se zlepšila v první polovině osmnáctého století, kdy se město opět začalo rozšiřovat - především za severní hradby, kde v té době vyrostl i klášter bosých augustiniánů. Ti měli zprvu velké problémy se ve městě usadit. Nakonec však obyvatelé Brodu řeholníky přijali a jejich klášterní komplex se stal architektonickou chloubou města. V této době se začalo upravovat i samotné náměstí. Roku 1725 zde byl umístěn morový sloup a kašna se sochou Tritona¹⁴. Samotná výstavba kláštera zrychlila i přestavbu děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie, neboť panovaly obavy, že by si lidé mohli augustiniány příliš oblíbit a mohl by tak ve městě vzniknout další farní obvod. Proto byl tento kostel brzy

---

¹¹ Je zřejmé, že k odmítnutí nekatolické víry nikdy zcela nedošlo, neboť i Ivo Kořán ve svém příspěvku uvádí, že v okolí města i nadále probíhaly tajné schůzky kacířů. Tamtéž, s. 11-12.

¹² Rubrika *O starých domech německobrodských* obsahuje celkem 46 příspěvků k jednotlivým domům. Jsou zde popsány změny ve vlastnictví a také architektonický vývoj. Tyto články od J. Růžičky, S. Stuny a F. Petra vycházely ve *Zprávách městského musea v Německém Brodě* od roku 1916 do roku 1931 (celkem 5 čísel).

¹³ Rytina pochází ze spisku J. F. Beckovského *Labarum Triumphale* (1704).

¹⁴ Kašna byla měšťany „překřtěna“ na Koudelovu kašnu, neboť podle místních daleko lépe zpodobňovala brodského nepoctivého pekaře Koudelu.

opraven¹⁵ a roku 1708 byla nad presbytářem vyzdvížena honosná barokní kupole s mistrně vymalovanou falešnou dřevěnou klenbou.¹⁶

Barokní památky v Havlíčkově brodě byly vytvořeny především lokálními umělci, kteří se rozhodně nemohou rovnat velikánům českého barokního umění. Dalo by se říci, že jejich umění lze označit - jak uvádí Josef Hanzal¹⁷ - za „průměrné barokní umění“, které má ovšem v celkovém kontextu velkou výpovědní hodnotu.

Souhrnně tak lze říci, jak je patrné z literatury i z tohoto konkrétního příkladu, že baroko si našlo cestu do českých zemí, bylo zde i přes určité potíže přijato, přetransformováno na zdejší podmínky a vytvořilo jeden z posledních uměleckých slohů, který prostoupil všechny kategorie výtvarného umění, kultury a života vůbec.

1.2 Barokní památky v okolí Havlíčkova Brodu

V „barokní krajinu“ se proměnilo i okolí samotného města, proto je vhodné pro doplnění kontextu uvést i několik staveb reprezentujících baroko na Havlíčkobrodsku.

Významné barokní památky můžeme nalézt např.: ve Vilémově u Golčova Jeníkova, kde se nachází pozdně barokní zámek a kostel sv. Václava s rokokovým hlavním oltářem. Samotný Golčův Jeníkov je zajímavou lokalitou. V době, kdy jej držel generál Goltz, zde byla vystavěna loretánská kaple (dnes součást kostela sv. Františka Serafinského), jezuitská rezidence či pozdně barokní zděná věž.¹⁸ Další barokní památky lze najít v Habrech, kde se nachází barokní zámek a kostel Nanebevzetí Panny Marie. V nedaleké vsi Zboží, byl v osmnáctém století vystavěn drobný zámeček. Nutno zmínit i poutní kostel sv. Anny v Pohledu, který je i s nynější farou připisován J. B. Santinimu¹⁹, dále zámek v Přibyslavi, ledečský hrad či drobné venkovské kostely ve Skále a v Krásné Hoře. Okolní krajinu také dotváří velké množství roztroušených kapliček, kamenných křížů a božích muk.

---

¹⁵Opravy byly rozsáhlé, neboť kostel byl v patnáctém století vydrancován husitskými vojsky a kvůli vzrůstající oblíbenosti augustiniánů vznikla i potřeba jej zvelebit. Podrobněji FIEDLER, V. *Děkanský chrám v Německém Brodě*. In: Zprávy Městského musea v Německém Brodě 1917. s. 26-45.

¹⁶ SOCHR, J. - SOCHROVÁ, M. *Havlíčkův Brod a okolí*. Havlíčkův Brod: Gradat, 1992, s. 24-26.

¹⁷ HANZAL, J. *Od baroka k romantismu*. Praha: Academia, 1987, s. 50.

¹⁸ Podrobněji *Golčův Jeníkov oficiální stránky města: Stavební památky* [online]. 2013 [cit. 2013-06-19]. Dostupné z: <http://www.golcuv-jenikov.cz/mesto-a-okoli/historie/stavebni-pamatky/>.

¹⁹ Blíže HORYNA, M. *Jan Blažej Santini - Aichel*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998. ISBN 80-718-4664-3.

2. Augustiniánský klášter sv. Rodiny v Havlíčkově brodě

2.1 Příchod řádu

S havlíčkobrodským klášterem je spojen žebravý řád bosých augustiniánů²⁰, který se zde usídlil roku 1674. Usazení tohoto řádu v Německém Brodě bylo zpočátku velmi nejisté, neboť téměř celé město se stavělo na odpor. V dané době byl Brod ve velmi těžké situaci - nejprve byli ve dvacátých letech sedmnáctého století vyhnáni utrakvisté a později odešli i měšťané, kteří nepodlehli katolizaci města. Další neštěstí jako velké požáry a morové rány v podstatě dovršili úpadek města, které bylo téměř prázdné a těžce zadlužené.²¹ Odmítnutí augustiniánského řádu vysvětloval magistrát města mimo jiné i tím, že místnímu děkanu Matěji Šimovi vypomáhali s duchovní správou procházející žebraví řeholníci.²² Navíc stály ve městě již tři kostely, které byly závislé na dobročinnosti občanů, a trvale usazený žebravý řád byl považován za další finanční zátěž.²³

Na veškeré stížnosti podal převor pražského konventu P. Fabianus vysvětlení královskému podkomoří. Vyzdvihoval v něm výhody, které by městu z nově založeného kláštera plynuly, jako např.: zaopatření procházejících řeholníků, pravidelná pomoc s duchovní správou nebo výpomoc při epidemiích atd. Město se tedy na naléhání některých občanů a královského zemského podkomořího snažilo s řeholníky dohodnout. Jednání se vlekla a proto se provinciál Pater Joachymus²⁴ rozhodl požádat o přímlovu císaře Leopolda I. Ten si nejprve vyžádal vyjádření města i pražského arcibiskupa Matěje Ferdinanda Sobka z Bilenberka²⁵. Městská rada se nakonec rozhodla klášter za určitých podmínek povolit, ale arcibiskup chtěl nejprve znát stanovy řeholníků, podle kterých hodlají nový klášter spravovat. Provinciál se proto neprodleně vydal do Prahy, kde řeholníci na schůzi konventu Sv. Václava

---

²⁰Tzv. augustiniáni bosáci, *Ordo Augustiniensium Discalceatorum, Ordo Fratrum Eremitarum S. Augustini Discalceatorum*. První augustiniáni se v českých zemích objevili roku 1623, kdy jim byl za podpory císaře Ferdinanda II. darován zpustlý kostel sv. Václava na Zderaze, kde poté vybudovali roku 1625 první zaalpský klášter. Následoval poměrně rychlý rozvoj řádu a založení mnoha dalších konventů, což vedlo roku 1656 k odtržení od římské provincie a vznikla tak provincie německá. O čtyřicet let později vznikla díky papežské bule Innocence XII. provincie německo-česká, které bylo uděleno právo při generálních kapitulách volit představené. Po jistých národnostních sporech vznikl návrh na oddělení české provincie od německé, k čemuž nikdy nedošlo, ale byla ustanovena pravidla na střídání českých a německých provinciálů. Více viz BUBEN, M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. III. díl, I. svazek. Žebravé řády*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2007, s. 111-144. ISBN 80-727-7140-X., či JIRÁSKO, L. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991, s. 62. ISBN 80-852-4511-6.

²¹ Toto černé období německobrodských dějin nejlépe popisuje SOCHR, J. *Havlíčkův Brod a staletí*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Městský národní výbor Havlíčkův Brod, 1971, s. 101-140.

²² Městem procházelo mnoho žebravých řeholníků, neboť Německý Brod ležel na hlavní cestě spojující české země s Vídní a do města také docházeli řeholníci z Jihlavy.

²³ PETR, F. *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*. In: Zprávy městského musea v Německém Brodě 1916, s. 3-7.

²⁴ Provinciál německé augustiniánské provincie, kam Německý Brod v té době spadal.

²⁵ Německý Brod do roku 1784 spadal pod pražskou diecézi.

schválili založení nového kláštera a následně pak 4. července roku 1674 odevzdali arcibiskupovi revers, ve kterém provinciál slibuje, že řeholníci nebudou ve městě obcházet domy a žebrať, ale že budou čerpat prostředky z jiných konventů německé provincie.²⁶ Poté, co konzistoř revers schválila, dal souhlas se stavbou kláštera samotný císař Leopold I. a nedlouho poté i arcibiskup.²⁷

Již 20. října 1674 přišli do Německého Brodu první augustiniánští řeholníci²⁸ v čele s Paterem Bennem a Sa Rosalia, který se stal jejich prvním představeným. Bezprostředně po příchodu do města mohli dočasně sloužit své bohoslužby ve špitálním kostele sv. Kateřiny, u kterého jim byl vyhrazen byt v domku zdejšího zvoníka.²⁹ Nedlouho poté se řeholníci přestěhovali do domu Tobiáše Schindlera na náměstí a své bohoslužby na čas přesunuli do děkanského kostela. Tato provizoria však řeholníkům příliš nevyhovovala, a proto se snažili co nejdříve najít místo i finance pro výstavbu nového kláštera. Jako nejpříhodnější místo se nakonec ukázal pozemek na severu za hradbami města, který s pomocí pražského konventu a po domluvě s magistrátem odkoupili za 279zl. 30kr.³⁰

2.2 Okolnosti založení stavby a její vývoj

Zpočátku měli zdejší augustiniáni jen velice málo prostředků ke zbudování nového kláštera, a proto přikročili na jaře roku 1675 k výstavbě provizorní dřevěné budovy pro řeholníky a také skromné kaple. Má se za to, že dřevo a také některý stavební materiál darovali místní šlechtici, penězi vypomohli různí dárci a největší finanční podporu poskytl pražský konvent. Tuto prvotní stavbu se snažili řeholníci z velké části vybudovat vlastními silami. Výstavba trvala zhruba rok a již 5. ledna roku 1676 byla kaple symbolicky zasvěcena sv. Rodině³¹ (neboť německobrodský konvent vznikl jako třetí³² na českém území) a řeholníci se do skromné obytné budovy nastěhovali dalšího dne. I přes prvotní potíže a nedostatek

---

²⁶ 30. listopadu sepsal provinciál P. Joachymus ještě jeden revers, který potvrzoval předešlé stanovy o financování a hospodaření kláštera (tzn., že se klášter zaopatří sám, aby nedošlo k úhoně měšťanů).

²⁷ PETR, F. *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*. In: Zprávy městského musea v Německém Brodě 1916, s. 10.

²⁸ Tři kněží: výše zmíněný P. Benno, P. Cyrillus a S. Paulo, P. Ignatius a S. Joame Evang.; 2 bratři: Frater Herrmannus a S. Damiano, Frater Wenceslaus a S. Bernardo. Všichni pocházeli z pražského konventu sv. Václava na Zderaze.

²⁹ Toto místo nebylo pro řeholníky vhodné, kostel byl vystavěn v bezprostřední blízkosti řeky Sázavy a docházelo zde k častým povodním a zdmi kostela stoupala vlhkost.

³⁰ SOLAŘ, J. *Bývalý klášter bosých augustiniánů s kostelem sv. Rodiny, nyní kolegium Praemonstrátů Želivských a nižší gymnasium v Německém Brodě*. In: Památky archeologické a místopisné III, 1859, s. 270-272.

³¹ Dnes je možné tehdejší podobu kláštera vidět na kopii prvního zdejšího oltářního obrazu dovezeného z Vídně v prvním dílu klášterní kroniky, který sem roku 1736 přemaloval Jakub Pischel.

³² Významnou roli zde sehrálo symbolické číslo tři. Uvádí se, že konvent vznikl jako třetí, a byl tedy zasvěcen svatě rodině, jejíž členové jsou taktéž tři.

financí klášter postupně rozšiřoval své pozemky a již čtyři roky po dokončení provizorní stavby, byly schváleny plány na výstavbu nové budovy. 23. května roku 1679 pak byl položen základní kámen klášterního kostela.³³

2.2.1 Kostel sv. Rodiny [2]

Stavba nového zděného klášterního komplexu závisela především na peněžních a materiálních darech. Na stavbu přispěli velkou měrou císař Leopold I., pražský a vídeňský konvent i místní dobrodinci, přesto se výstavba první části komplexu protáhla až do roku 1687. Výstavbu první (východní) části kostela měl podle všeho na starosti architekt Joann Baptista, později ztotožněný s chrudimským stavitelem Janem Baptistou Dominikem Canavallim³⁴, který se podle všeho roku 1703 zasloužil také o dokončení průčelí. O dva roky později byl kostel vysvěcen a následně započala dostavba samotného kláštera. V téže době byla stržena zmíněná provizorní dřevěná stavba. Dokončení kostela bylo svěřeno dalšímu chrudimskému staviteli Danielu Měnickému³⁵, který pracoval i na dostavbě kláštera zřejmě až do roku 1731.³⁶

Díky štědré donaci hraběnky Anny Terezie z Pöttingu, rozené Michnové a jejího manžela, byla roku 1724 k severní straně kostela přistavěná kaple Božího hrobu [3].³⁷ Jedná se o stavbu presbytáře na polygonálním půdorysu, spojenou s kostelem krátkou obdélnou chodbou. Z venku je Boží hrob obložen žulovými deskami, které vytvářejí výzdobu - slepou arkádu lomených oblouků na polosloupech, nad níž je na šesti sloupcích vyzdvížená baldachýnová edikula. Původně byla temná kaple uvnitř bohatě zdobena, ovšem do dnešních dnů se bohužel žádná výzdoba nedochovala a tělo Krista umístěné uvnitř kaple pochází

---

³³ SOLAŘ, J. *Bývalý klášter bosých augustiniánů s kostelem sv. Rodiny, nyní kolegium Praemonstrátů Želivských a nižší gymnasium v Německém Brodě*. In: Památky archeologické a místopisné III, 1859, s. 270-272.

³⁴ Giovanni Battista Domenico Canavalle (1658? - 1715). Zřejmě vlašský stavitel a později také radní v Chrudimi, ztotožněný se stavitelem havlíkobrodského augustiniánského kláštera a také kláštera minoritů v Pardubicích. Více viz VLČEK, P. (ed.) *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Vyd. 1. Praha: Academie, 2004, s. 99. ISBN 80-200-0969-8 a FLORIÁN, Č. *O zednících (a kamenících) v Chrudimi do pol. XIX. stol.* In: Časopis společnosti přátel starožitností LIV, 1946, s. 115-116.

³⁵ Daniel Měnický, v literatuře uváděn i jako Mělnický či Milnecký (? - 1736). Chrudimský stavitel podílející se na dostavbě augustiniánského kláštera v Havlíčkově Brodě. Jeho jméno se v souvislosti s klášterem uvádí i v soudní rozeprě s městem. Více viz VLČEK, P. (ed.) *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, s.: 420. ISBN 80-200-0969-8 a FLORIÁN, Č. *O zednících (a kamenících) v Chrudimi do pol. XIX. stol.* In: Časopis společnosti přátel starožitností LIV, 1946, s. 117.

³⁶ KORÁN, I. *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (čas zápasů a bojů)*. In: Havlíčkovobrodsko 6, 1992, s. 11.

³⁷ ŘEPA, T. *Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka*. Olomouc, 2010. Dostupné z: <http://theses.cz/id/l33dkr/16500-275204919.pdf>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D., s. 170-176.

z devatenáctého století³⁸. Kapli vystavěl kameník Julius Rauer podle plánů pražského architekta Antonína Václava Spannbruckera.³⁹

Ještě v roce 1731 však bylo nutné přistoupit k různým opravám trhlin v klenbě a zdech, k opravě opadávající omítky a také k výměně podlah a schodišť v kryptě. Tyto opravy provedl Jan Nezbeda. Další větší opravy proběhly až po třiceti letech, kdy došlo k přístavbám opěrných sloupů zesílení zdí atd. Od té doby zde zřejmě jiné větší úpravy neprobíhaly, což dokazuje neutěšený stav kostela r. 1807, kdy celý klášterní komplex připadl do správy želivských premonstrátů - ti provedli řadu oprav, při kterých ovšem změnili původní vzhled kostela. Kvůli značnému zchátrání byla kompletně přestavěna vysoká věž za štítem a později se pozměnilo i průčelí - byla zrušena spodní římsa tympanonu ve vrcholu štítu a do těchto míst byl z věže přenesen ciferník hodin. Na protějším konci byla zrušena zvonice, kterou nahradila malá vížka (později zde byl umístěn jen dvojitý železný kříž), a tři tamější zvony se přenesly do přední velké věže. Tato podoba kostela vydržela téměř osmdesát let, během kterých kostel nikdo neopravoval, a proto bylo nutné roku 1888 přistoupit ke stržení velké přední věže a nahradit ji mnohem menší, která zde již zůstala.⁴⁰

Roku 1885 předal želivský klášter německobrodský komplex c. a k. státní správě, která pověřila město, aby se o budovy staralo. Kvůli úředním průtahům kostel nikdo neopravoval, a proto bylo nutné zchátralou budovu roku 1895 uzavřít [4]. Situace se začala řešit hned příštího roku, kdy došlo k razantní obnově, budova a klenby byly nově zpevněny, byla položena dřevěná podlaha a došlo i k úpravě interiéru (nová výmalba, zlacení oltářů...). Ještě téhož roku byl kostel znovu vysvěcen a otevřen.⁴¹

Již roku 1905 přešel klášter pod státní správu a po několik let zůstal bez povšimnutí. Časem byl kostel opět ve značně dezolátním stavu, proto musel stát roku 1914 provést další opravy.

O dalším vývoji stavby nejsou až do konce šedesátých let dvacátého století téměř žádné zmínky. Až roku 1968 opět vzrostl zájem o tuto památku, neboť v té době vznikl koncept na přeměnu kostela v galerii barokního umění [5].⁴² Bohužel díky dobové ideologii, která se snažila všemožně vystupovat proti náboženství, církvi a omezovat počet památek, vznikl roku 1986 další projekt, na základě kterého měl být klášterní kostel vyklizen a měla

---

³⁸ Při návštěvě kostela, jsme za hlavním oltářem našli opřené ještě jedno tělo Krista, o kterém není známo, odkud pochází, je ale pravděpodobné, že se jedná o půdní sochu z kaple Božího hrobu.

³⁹ KORÁN, I. *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*. In: Umění XI, 1963, s. 144.

⁴⁰ PETR, F. *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*. In: Zprávy městského musea v Německém Brodě 1916, s. 21.

⁴¹ Tamtéž, s. 22.

⁴² Předpokládalo se, že veškerá dosavadní výzdoba se doplní o další barokní umělecká díla.

zde vzniknout koncertní síň. Proti tomuto návrhu se zvedla vlna kritiky nejen z řad památkářů, ale i z vyšších politických míst, a proto se od projektu upustilo.

Kostel prošel od osmdesátých let dvacátého století mnoha rekonstrukcemi díky nimž mohl být zpřístupněn veřejnosti.⁴³ Dnes jsou zde pořádány převážně koncerty či jiné kulturní akce.

Kostel sv. Rodiny je jednolodní na obdélném půdorysu zakončen trojbokým presbytářem a s přistavěnou kaplí Božího hrobu na severní straně. Jeho průčelí je členěno čtyřmi výraznými pilastry, římsou a třemi nikami se sochami členů sv. Rodiny. Celá loď je sklenuta valenou klenbou s lunetovými pasy a v západní části je vystavěna kruchta. V publikaci *Umělecké památky Čech* z roku 1977⁴⁴ je uvedeno, že poprsnici kruchty zdobí „soudobá kovaná mříž“, ta je ovšem v dnešní době snata a podle mého soudu poměrně nevhodně uložena na zemi za hlavním oltářem.

2.2.2 Klášter [6]

Stavba kláštera oficiálně započala roku 1679 - tedy ve stejnou dobu, jako výstavba kostela - ovšem prostředky na klášterní areál se sháněly ještě hůře a i přes četné dary se stavba neúměrně protáhla.⁴⁵ Ke zrychlení prací došlo až roku 1705, kdy byl kostel konečně dokončen a proto se sešlo i více prostředků k výstavbě kláštera. Ta proběhla celkem ve čtyřech fázích, kdy byla podle dostupných prostředků a momentální potřeby řeholníků dostavována jednotlivá křídla.

Jako první byla vystavěna východní část, na které se podílel již zmíněný Jan Baptista Cannavali. V této části byly zřízeny sklepy, v přízemí kuchyně, chodba, refektář a čtyři cely (v jedné řeholnici zařídili lékárnu), v patře bylo následně vystavěno dalších pět cel a knihovna. Po zastřešení této části, zde byla vystavěna i vysoká věž, kde byly následně umístěny hodiny.

S výstavbou další části se začalo až po dostavbě kostela (tedy po roce 1705), kdy Daniel Měnický nejprve zbudoval spojovací chodbu podél kostela a následně roku 1708 přistoupil k výstavbě západní pohledové části.

Po celou dobu se řeholníci museli vyrovnávat s nedostatkem materiálu, zvláště lomového kamene, písku a vápna. Až v roce 1709, když se zlepšila situace, mohla být zastřešena západní část a začalo se i s dostavbou části jižní. Stavba této části uzavírající

⁴³ Dnes je kostel ve správě Muzea Vysočiny v Havlíčkově Brodě a je možné si sjednat prohlídku.

⁴⁴ POCHÉ, E. (ed.) *Umělecké památky Čech I. A-J*. Praha: Československá akademie věd, 1977, s. 177.

⁴⁵ Dalším důvodem bylo, že stavba kostela dostávala vždy přednost před dostavbou kláštera. Jen pro dokreslení situace např. Výstavba jižní části kláštera trvala 23 let.

komplex⁴⁶ se velmi protáhla, neboť kvůli neustálým opravám kostela a již zbudovaných částí kláštera se její dokončení neustále odkládalo. Po výstavbě zázemí, vykopání kanalizace a po založení zahrady bylo přistoupeno ke konečné dostavbě celého komplexu, ke které došlo až roku 1733.

Koncepce stavby se po téměř devadesát let nijak zásadně neměnila. Velké přestavby se klášter dočkal roku 1815, tedy v době, kdy sem bylo přesunuto gymnázium a celý mnichů se proměnily v třídy a kabinety, které se s postupným nárůstem žáků i učebních pomůcek neustále přestavovaly. Jak bylo uvedeno výše, když celá budova přešla pod správu státu, docházelo pro úřední liknavost k postupnému chátrání a některé části kláštera se musely přestat využívat.

Razantnější změna přišla až roku 1908, kdy bylo gymnázium přemístěno do nové budovy a o klášterní prostory projevil zájem c. a k. ministerstvo vnitra, které zde chtělo zřídit prostory pro státní úřady. S tím souvisela i velká přestavba, která proběhla roku 1910, kdy jižní části bylo přistavěno druhé patro, zrušily se mnohé příčky, opravila se střecha a nakonec byla obnovena celá fasáda, což změnilo i celý ráz budovy. Tyto veškeré zmíněné úpravy byly dokončeny roku 1911, kdy se sem přestěhovaly všechny potřebné úřady.⁴⁷

Zřejmě největší změny prodělal klášterní komplex až ve druhé polovině dvacátého století. Na počátku šedesátých let došlo k přístavbě administrativní budovy, která propojila jižní stranu kláštera s vedlejší budovou. Další rozsáhlá rekonstrukce probíhala ve dvou etapách od roku 1977 do roku 1980. Při této přestavbě byly vnitřní prostory přizpůsobeny pro funkci úřadu ONV (výstavba kanceláří a zasedacích síní, sociálního zařízení...). V této době byl zcela změněn i pohled na samotnou budovu kláštera, neboť její jihozápadní nároží bylo probouráno a vznikl zde nový vstup do budovy [7a, 7b]. Od devadesátých let až do současnosti již k většímu zásahu nedošlo - pravidelně dochází k obnově fasády a dalším udržovacím opravám. Dnes je klášter nadále využíván jako administrativní budova, je zde provozována jídelna a ve spodních částech jsou zřízeny sklady.

Budova kláštera byla původně jednopatrová (od roku 1910 na jižní straně dvoupatrová) na čtvercovém půdorysu. Uprostřed se nachází pravidelná kvadratura s uzavřeným ambitem, která ze severní strany přiléhá přímo ke klášternímu kostelu [8]. Ve východní části byly již od počátku různé užitkové přístavby a zázemí.⁴⁸

---

⁴⁶ Díky stavebnímu konceptu tak bylo dosaženo klášterní klauzury.

⁴⁷ PETR, F. *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*. In: Zprávy městského musea v Německém Brodě 1916, s. 35-36.

⁴⁸ POCHE, E. (ed.) *Umělecké památky Čech I. A-J*. Praha: Československá akademie věd, 1977, s. 177.

2.3 Umělecká výzdoba komplexu

Jakmile byla první část klášterního kostela dokončena, místní augustiniáni se jí snažili co nejvíce zvelebit. Na počátku byl kostel jen velmi stroze zařízen, veškeré snahy řeholníků o výzdobu byly podřízeny tomu, aby byl kostel vybaven alespoň základním inventářem a co nejdříve vysvěcen. Výzdoba a vybavení komplexu se neustále měnily, neboť s přibývajícimi prostředky si řeholníci mohli dovolit rozměrnější a honosnější zařízení. Již roku 1691 byl instalován dřevěný hlavní oltář zasvěcený sv. Rodině, dále sem byla z Prahy přivezená monstrance a zdobné varhany vyrobené Petrem Doteriem. Poté byly v kostele vystavěny ještě další dva oltáře zasvěcené Panně Marii a sv. Anně.

Řád si zpočátku snažil výzdobu zajistit vlastními silami, čehož se ujal fr. Philipus a Sancto Hermano, který byl velmi zručným řezbářem a kameníkem. Na jeho příkladě lze ukázat, uměleckou provázanost augustiniánských klášterů, které využívali „osvědčené“⁴⁹ umělce a řemeslníky. Fr. Philipus byl původně členem konventu pražského kláštera na Zderaze, kde pracoval až do roku 1691, kdy přešel do německobrodského konventu (kde setrval až do své smrti) a odtud byl často zván díky své zručnosti i do Inářského kláštera. Na základě jeho nákresů vznikaly např. ozdobné dveře skříní, v jednu dobu se podílel na stavbě a výzdobě všech oltářů, ale především vytvořil sochy členů sv. Rodiny, které dodnes zdobí průčelí kostela [9]. Těsně před dokončením druhé části kostela fr. Philipus zřídil oltář Pěti ran Kristových⁵⁰ a následně přestavěl i hlavní oltář. Ke svému opravdu rozsáhlému dílu přidal roku 1708 ještě dva další oltáře (sv. Barbory a sv. Apolonie) a několik nových soch. Jeho poslední prací pro kostel se stal roku 1713 oltář Panny Marie Bolestné.⁵¹

Po smrti fr. Philipa byl pro práci na výzdobu kostela najat další umělec z Chrudimi Ignác Rohrbach⁵², který v kostele pracoval až do své smrti roku 1747. Za tuto dobu zde provedl nejrůznější sochařské a restaurátorské⁵³ práce, o nichž existuje jen několik záznamů. Mezi uvedené práce patří obnova oltáře sv. Mikuláše, výstavba baldachýnu u oltáře Pěti ran Kristových, dále přestavba kazatelny a naposledy přestavba hlavního oltáře [10].⁵⁴

---

⁴⁹ Augustiniánské kláštery velmi často využívaly umělce, kteří se již podíleli na výzdobě jiných aug. klášterů (především kláštera na Zderaze).

⁵⁰ V literatuře také někdy mylně označován jako oltář Sv. Kříže.

⁵¹ KOŘÁN, I. *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*. In: *Umění XI*, 1963, s. 144-145.

⁵² Ignác Rohrbach (1690-1747). Více viz *Dějiny českého výtvarného umění*, díl II/2. Vyd. 1. Praha. 1989, s. 719-720 či HOROVÁ, A. (ed) *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: N - Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995, s. 687. ISBN 80-200-0522-6.

⁵³ Je otázka, do jaké míry lze termín „restaurátorské“ v této době použít. Podle mého soudu se spíše jedná o výměnu soch a částí oltářů, inspirovaných původní formou.

⁵⁴ KOŘÁN, I. *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (čas zápasů a bojů)*. In: *Havlíčkovobrodsko 6*, 1992, s. 15-20.

Pomyslnou štafetu ve výzdobě kostela převzal 1747 jihlavský sochař Václav Kovanda⁵⁵, který po Rorbachově smrti dokončil práce na hlavním oltáři a také doplnil několik soch do postraních oltářů. Veškerá dochovaná sochařská výzdoba pochází z dílen přespolečných umělců, neboť dílo jediného místního umělce Jana Jiřího Raslera se nedochovalo.

Sochařská výzdoba je úzce spjata s výzdobou malířskou, se kterou se navzájem doplňovaly a podtrhovaly tak svou velkolepost. První oltářní obraz (instalován původně ještě v provizorní dřevěné kapli), který byl pro německobrodský konvent vytvořen, představoval sv. Rodinu a byl na zakázku dovezen z Vídně. Řeholníci si svého prvního obrazu velmi vážili a po jeho výměně za obraz honosnější, nechali malířem Jakubem Pischelem vytvořit jeho kopii na první stranu své kroniky [11]. V literatuře je tento obraz často nelichotivě popisován (kritizuje se jeho námět i provedení)⁵⁶, jediná hodnota je připisována tomu, že na obrazu by měla být zachycena již zmíněná provizorní dřevěná ubikace augustiniánů.⁵⁷

Ještě před vysvěcením kostela byl oltářní obraz vyměněn za nový, se stejnou tematikou od neznámého malíře Jana Schmida⁵⁸, jenž pro kostel namaloval ještě několik dalších obrazů, které se ovšem nedochovaly.

Významné práce pro kostel vytvořil i Siard Nosecký známý spíše pro své velkolepé nástěnné malby. Roku 1747 vytvořil rozměrný obraz pro hlavní oltář, a o dva roky později vytvořil i obraz pro oltář sv. Anny.

Na rozdíl od sochařské výzdoby se na většině malířských prací podíleli místní umělci, především pak Jakub Pischel či členové rodiny Stamiců⁵⁹.

Většina výzdoby se bohužel do dnešních dnů nedochovala. Poté co byl klášter zrušen a komplex nakonec přešel pod státní správu, se o vnitřní vybavení kostela příliš nepečovalo a klášter byl neustále měněn podle momentálních potřeb (nejdříve přizpůsobení gymnáziu, poté úřadům). Zřejmě nejvíce utrpěla výzdoba kostela v komunistické éře, kdy byly některé nástěnné malby zatřeny vápnem a uvažovalo se i o změně konceptu kostela [12a]. Dnes je klášter po poslední přestavbě zcela podřízen potřebám úřadu a až zrestaurovaný dřevěný portál se z původního inventáře (vyjma zmíněných obrazových cyklů) nezachovalo prakticky

---

⁵⁵ Václav Kovanda (1719-1788). Sochař a řezbář, žák Richarda Prachnera působící hlavně v Jihlavě. Více viz TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců I. A-K*. Praha, 1947, s.

⁵⁶ Původní obraz se nedochoval, jeho podoba je známa právě díky kopii v klášterní kronice. Jedná se o výjev, kdy sv. Josef s Pannou Marií stojí po stranách kompozice a hledí na zeměkouli nesenou anděly, kde je usazen malý Kristus. Nad ním jsou rozevřena nebesa, kde poletuje množství andělů, mezi nimiž se vznášejí zářící symbol Boha. V pozadí je vyobrazeno město obklopené hradbami a původní dřevěná budova kláštera.

⁵⁷ KOŘÁN, I. *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*. In: *Umění XI*, 1963, s. 146.

⁵⁸ Ivo Kořán ve svých pracích uvádí, že se mu nepodařilo toho malíře ztotožnit a kromě několika zmínek o něm není nic známo.

⁵⁹ POSPÍŠIL, A. *Kolem Václava Stamiců*. Havlíčkův Brod, 1947, s. 45-47.

nic [12b]. Nedávno bylo provedeno v omítce v okolí hlavního oltáře několik sond, které zčásti odkryly původní nástěnnou výzdobu. Nyní záleží pouze na financích, zda a do jaké míry se obnova nástěnných maleb provede.

3. Cykly lunetových obrazů v havlíčkobrodském augustiniánském klášteře

Do dnešních dnů se zachovalo čtyřicet čtyři lunetových obrazů⁶⁰ a jeden menší oválný obraz z rozsáhlého souboru prací místního malíře Jakuba Pischela pro augustiniánský klášter v Havlíčkově Brodě. Z tohoto počtu jsou na dvaadvaceti plátnech vymalovány výjevy ze života sv. Josefa (resp. sv. Rodiny) a stejný počet obrazů se věnuje životu sv. Augustina. Do tohoto cyklu je navíc zařazen malý oválný obraz zachycující zřejmě nástup sv. Augustina na loď.

Obrazy byly náhodou nalezeny v osmdesátých letech dvacátého století na půdě zmíněného klášterního kostela ve velmi žalostném stavu (silně znečištěné, ztmavlé, mechanicky poškozené, se zetlelými rámy...), ovšem i přes tuto skutečnost byly v roce 2006 prohlášeny Ministerstvem kultury za kulturní památku, což jistě svědčí o jejich významu.

3.1 Jakub Pischel

Kolem osoby malíře Jakuba Pischela panuje mnoho nejasností, byť je jeho dílo pro klášter a další památky v okolí rozsáhlé. Vyjma Iva Kořána, který ve svých člancích uvádí výčet Pischelových děl, se dosud nikdo souhrnně o život tohoto malíře nezajímal. Jediné, co bylo možné v archivech o daném malíři dohledat, bylo pár stručných zápisů z matrik německobrodské fary, a také několik zmínek v klášterní kronice.

Chronologicky prvním záznamem týkající se jeho práce je zápis v klášterní kronice z roku 1723, který uvádí, že německobrodský malíř Jakub Pischel namaloval obraz pro oltář Panny Marie Bolestné, v dolním ambitu vymaloval několik oválných obrazů řeholníků a je zde i vsuvka, že Pischel dostal v místním konventu pojmenování „Dominus Pictor“ (Pan Malíř), což svědčí o jeho oblibě mezi místními řeholníky.⁶¹ Následuje zápis z roku 1731, kde je uvedeno, že malíř Jakub Pischel vyzdobil oltář Panny Marie Brněnské za třicet florénů.⁶² Dále je známo, že tento malíř roku 1736 namaloval titulní stranu klášterní kroniky, kde vytvořil kopii původního obrazu z prvního oltáře, jež byl umístěn ještě v provizorní dřevěné řeholní kapli. Toto tvrzení používá více autorů, ale v kronice se mi jej dohledat nepodařilo.⁶³

---

⁶⁰ Obrazy byly původně umístěny v lunetových výklencích v klášterní křížové chodbě.

⁶¹ „... fecit per Dominum Jacobum Pischel nunc Civem Teuto:brodensem in Ara B: V: Mariae Dolorosae novam pingi imaginem. Et habens in Convetu praenominatum Dominum Pictorem, pariter pro ornamento omnium inferiorum ambituum curavit ubilibet in rotunditate nostrum Venerabiles Patres, et Fratres exprimi pictura: ...“ SOKA Havlíčkův Brod, Sbirka rukopisů, inv. č. 1, s. 410-411, *Paměti augustiniánského kláštera z let 1673-1733*.

⁶² „Non minus in Choro fratrum erat Altare sub specie marmorea ornatum et congrue deauratum, cuius Patronem egit in honorem Thaumaturgae Virginis Mariae Brunensis, et triginta florenos pro hoc ornamento Pictori Jacobo Pischil exposuit Reverendus Pater Vincentius a Snacto Pancratio.“ Tamtéž, s. 462-463.

⁶³ KOŘÁN, I. *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*. In: *Umění XI*, 1963, s. 146 či PETR, F. *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*. In: *Zprávy městského musea v Německém Brodě 1916*, s. 8.

Další záznam je z roku 1742 a uvádí, že Pischel pozlatil a inkrustoval již zmíněný oltář Panny Marie Brněnské.⁶⁴ Zřejmě nejdelší a nejdetailnější popis malířova díla pochází z roku 1746, kdy byl v klášteře vystaven první rozsáhlý cyklus obrazů s výjevy ze života sv. Josefa, později označován „ze života sv. Rodiny“. Pischel prováděl pro klášterní kostel i další řemeslné práce, jako bylo štafírování či zlacení. Ještě téhož roku, co byly instalovány lunety, pozlatil kazatelnu a v následujícím roce zlatil za odměnu 420 florénů i hlavní oltář.⁶⁵ Roku 1749 Pischel provedl různé opravy na oltářích sv. Anny a Panny Marie Bolestné a následující rok namaloval obrazy řádových světců.⁶⁶ Roku 1753 byly pořízeny do zmíněných oltářů, které byly nahrazeny novými s totožným zasvěcením, obrazy, z nichž jeden vytvořil Karl Auerbach a druhý právě Pischel.⁶⁷ Zřejmě poslední zápis v kronice týkající se tohoto malíře pochází z roku 1756, kdy byl v klášteře vystaven druhý velký cyklus lunetových obrazů, tentokrát s výjevy ze života sv. Augustina.⁶⁸

Informace o Pischelově osobním životě jsou velmi skromné. V matikách bylo možné najít jen datum sňatku s Agneskou Tenczyanovou, jež podle všeho proběhla 28. října 1732 [13].⁶⁹ Dalšími dohledatelnými událostmi byly zápisy o narození jeho dětí Michaela (nar. 29. září 1733), Anny (31. května 1735), Jana (19. května 1737), Antonína (2. června 1740), Josefa (15. února 1744), Marie (1746) a Kateřiny (28. července 1748). Je ovšem je možné, že děti měli i více.⁷⁰ Poslední záznam uzavírající život Jakuba Pischela, pochází z matriky zemřelých z roku 1785, kde se píše, že zemřel v pozhnaném věku devadesáti let na starosti [14].⁷¹

---

⁶⁴ „Opus hoc singulare periti statuarii D. Joan: Georgii Rasler inauratio et incrustacio D. Jacobi Pichel industriosam prodit manum.“ SOkA Havlíčkův Brod, Sbírká rukopisů, inv. č. 2, nestr., *Paměti augustiniánského kláštera z let 1733-1783*, záznam z roku 1742.

⁶⁵ „D. Jacobo Pischil inauratio Arae commitebatur...“, „Pictori computatis etiam in aurum et colores impendiis 420f...“ Tamtéž, záznam z roku 1746.

⁶⁶ „...Imagines Sanctorum Ordinis nostri opus D. Jacobi Pischl, per 5f: comparatae.“ Tamtéž, záznam z roku 1749.

⁶⁷ „... pro imagine Matris dolorosa a perito Joan: Carolo Aurbach Vindobonensi pictore elaborata 67f: pro auro 240f...“, „Vitriario a fenestra S: Anna 13f: Pictori D. Jacobo Pischl 270f:“ Tamtéž, záznam z roku 1753.

⁶⁸ „... Vitam SS: Legislatoris nostri D. P: Augustini mediante saepe dicti D: Jacobi Pischil manu...“ Tamtéž, záznam z roku 1756.

⁶⁹ „...Pocztivý Mladenecz pan Jakub Pyszl vlastní syn pana Waczlava Pyssla begwaleho miesstienina a spolu Radního w bestie Gemniczy s pocztiwau pannau Agneskau...“ SOA Zámorsk, Sbírká matrik Východočeského kraje, sign. 114, *Matrika O farní úřad Havlíčkův Brod z let 1703-1744*.

⁷⁰ SOA Zámorsk, Sbírká matrik Východočeského kraje, sign. 2324, nestr., *Matrika NZ farní úřad Havlíčkův Brod z let 1703-1744* a SOA Zámorsk, Sbírká matrik Východočeského kraje, sign. 2325, nestr., *Matrika NOZ farní úřad Havlíčkův Brod z let 1744-1776*.

⁷¹ SOA Zámorsk, Sbírká matrik Východočeského kraje, sign. 2332, fol. 55, *Matrika Z farní úřad Havlíčkův Brod z let 1777-1843*.

3.2 Náměty obrazů (obecně)

3.2.1 Sv. Augustin

Sv. Augustin⁷² se narodil 13. listopadu 354 ve městě Tagaste⁷³ v římské provincii Numidie v Severní Africe. Tato oblast byla latinizovaná a velmi silný vliv tu mělo křesťanství. Augustinovými rodiči byli Monika (později svatořečená), silně věřící křesťanská žena a římský provinční úředník Patricius, který sice nebyl křesťan, ale v zásadě neměl nic proti tomu se jím stát⁷⁴.

V mládí žil Augustin nadneseně řečeno bezuzdným životem, kdy mu nebyla cizí jakákoliv špatnost (např. krádeže a jiné výtržnosti). Dokonce se vroucně a horlivě zamiloval do jakési „proste dívky“, se kterou strávil část svého mládí, a která mu porodila syna Adeodata⁷⁵, ačkoliv nikdy nebyli sezdáni. Po latinských studiích v Madauře a Kartágu se z něj stal zkušený právník a řečník, díky čemuž vedl po určitou dobu katedru rétoriky v Kartágu, později v Římě a nakonec v Milánu.⁷⁶

Mládí bylo pro Augustina velmi těžkým obdobím.⁷⁷ Dalo by se říci, že byl vnitřně rozpolcen, kdy na jedné straně stála jeho učenost a poznání, na druhé straně pak jeho milenka. Tato situace zapříčinila to, že se na čas přidal k tzv. manichejcům⁷⁸, jejichž učení bylo velmi podobné křesťanství, ovšem s tím rozdílem, že vytvořilo prostor pro určitou radikální dualitu, kdy to dobré činí Bůh (lidské duchovno), zato za špatné (za tělesno) je odpovědný Ďábel a vždy jedna síla na čas převládne nad druhou. Tak to zřejmě cítil i Augustin při svém kolísání.⁷⁹ Tato jeho životní etapa trvala sice delší dobu, ale Augustin se nakonec od manichejců odvrátil a posléze s nimi vedl živelnou polemiku.

Literatura uvádí, že na Augustinovu obrácení měli podíl sv. Ambrož, četba Života sv. Antonína, četba knihy sv. Pavla či rozmluvy s přítelem Alypiem - to vše nakonec vyústilo v jeho křest o Velikonocích roku 387, tzn. až v jeho třiceti letech. O rok později, po smrti své matky se Augustin vrátil zpět do Tagasty, kde se svými přáteli vytvořil řeholní společenství, ve kterém setrval tři roky. Poté byl v Hipponu zvolen věřícími jako pomocník tamějšího

---

⁷² Též Augustinus Aurelius.

⁷³ Nynější Souk Ahras na severu Alžírsko.

⁷⁴ MACHOVEC, M. *Svatý Augustin*. Vyd. 2., opr. a dopl., Praha: Akropolis, 2011, s. 43-44. ISBN 978-808-7481-394.

⁷⁵ Tamtéž, s. 45.

⁷⁶ MARROU, H. *Svatý Augustin. Augustin a augustiniáni v českých zemích*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 15-20.

⁷⁷ Více o Augustinově myšlení a jeho filosofii viz MACHOVEC, M. *Svatý Augustin*. Vyd. 2., opr. a dopl., Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-808-7481-394.

⁷⁸ Manichejské učení výstižně popsáno v AUGUSTIN. *Aurelius Augustinus: Říman, člověk, světec*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 65-67. ISBN 80-702-1266-7.

⁷⁹ MACHOVEC, M. *Svatý Augustin*. Vyd. 2., opr. a dopl., Praha: Akropolis, 2011, s. 46-48. ISBN 978-808-7481-394.

biskupa Valeria, po kterém brzy tuto funkci převzal. Ve městě Hippo nakonec zůstal až do konce svých dnů plně oddán církvi a službě své obci. I přes svou funkci biskupa Augustin i nadále zůstal mnichem a při své katedrále založil klášter, kde zavedl řeholi - dodržování asketického způsobu života a klauzury - ale zároveň se snažil veškerý svůj život v obci podřídit církevním úkonům, které všechny sám řídil.⁸⁰

Ačkoliv byl velmi zaneprázdněn starostmi o klášter, svoji obec a o mnohé další úctyhodné záležitosti, stačil sepsat pozoruhodně obsáhlé literární dílo.⁸¹ Mezi jeho nejznámější spisy patří *Vyznání*, *De Civitate Dei* či *O svobodném rozhodování*, dále polemická díla jako *Proti Felikovi* či dopisy většinou označené jen číslem⁸².

3.2.2 Sv. Rodina

Sv. Rodinu⁸³ tvoří sv. Josef, Panna Marie a Ježíš Kristus. O jejich životě hovoří množství pramenů, z nichž na předním místě je nutno jmenovat Bibli (resp. Nový zákon). Další prameny pojednávající např. o Kristově dětství jsou - více či méně uznávané - apokryfní texty⁸⁴, různá proroctví a mnohé další. Pro popis osudu sv. Rodiny jsem si vybrala rozsáhlé dílo novověkého autora Martina z Kochemu⁸⁵ tzv. *Veliký život Pána a spasitele našeho Krista Ježíše...*⁸⁶. Tato obsáhlá kniha⁸⁷ (zřejmě nejbliže podobná modlitební knížce), byla až do devatenáctého století velmi oblíbenou a církví - až na určité části - schválenou knihou.

Martin z Kochemu své vyprávění začíná vysvětlením božské trojjedinosti a stvořením světa, ovšem pro tuto práci je nejučelnější začít popis života sv. Rodiny až narozením sv. Anny, matky Panny Marie a ukončit jej Josefovou smrtí.

---

⁸⁰ MARROU, H. *Svatý Augustin. Augustin a augustiniáni v českých zemích*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 27-32.

⁸¹ Henri Marrou ve své publikaci uvádí: 113 spisů, 218 dopisů a na 500 kázání. Tamtéž, s. 33.

⁸² Úryvky překladů některých děl viz AUGUSTIN. *Aurelius Augustinus: Říman, člověk, světec*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 79-309. ISBN 80-702-1266-7; MARROU, H. *Svatý Augustin. Augustin a augustiniáni v českých zemích*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 71-117.

⁸³ Příběh sv. Rodiny je poměrně dobře znám, i přes to bych jej zde ráda stručně shrnula, neboť v další části práce jej budu podrobně - podle jednotlivých - výjevů popisovat a často se na něj odkazovat.

⁸⁴ Protoevangelium Jakubovo, Pseudo-Tomášovo evangelium dětství či Pseudo-Matoušovo evangelium. Podrobněji viz, DUS, A. J. (ed.). *Novozákonní apokryfy*. Sv. I. Vyd. 2. Překlad Jaroslav Brož. Praha: Vyšehrad. 2006. ISBN 80-7021-839-8.

⁸⁵ Martin z Kochemu, kněz, člen kapucínského řádu a ve své době známý spisovatel, se narodil roku 1634 v německém městě Cochemu. Po určitou dobu působil i v pražském kapucínském klášteře na Hradčanech, kde pokračoval ve spisovatelské činnosti a po dvou letech se opět vrátil do Německa, kde roku 1712 zamřel. Podrobněji předmluva k jeho knize od Miloše Sládeka SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 8-9. ISBN 978-80-7203-919-7.

⁸⁶ Do českého jazyka přeloženo kapucínským páterem Edelbertem Nymburským.

⁸⁷ Kochem své dílo sepsal na základě evangelií (i apokryfních), spisů svatých Otců, církevních tradic či zjevení sv. Brigity a Mechtildy, ovšem hlavní inspirací mu zřejmě byly spisy o životě Krista od sv. Bonaventury a Luie de Grenady. Více viz SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 12-13. ISBN 978-80-7203-919-7.

Začněme tedy u Anny, která po dlouhou dobu žila s Joachymem v počestném, avšak bezdětném manželství. Dlouho se modlili, aby se Bůh smiloval a dal jim dítě, neboť jim lidé bezdětnost vyčítali, považující ji za znak hříchu. Až po dvaceti letech⁸⁸ trápení se Anně i Joachymovi zjevil anděl, který jim zvěstoval, že Anna porodí slavnou dceru, matku Spasitele Marii⁸⁹. Marie sice vzešla z manželského lože, avšak byla počatá „bez hříchu“, což znamená, že Bůh sejmul z Marie její prvotní hřích, s nímž se všichni rodíme, a požehnal jí. Martin z Kochemu celý příběh o početí a narození Panny Marie okrášlil rozsáhlým popisem její budoucí fyzické i duševní krásy a detailně popsal i celý zázrak narození. Tak se osmého září narodila⁹⁰ boží matka, Panna Marie a tento den se stal významným křesťanským svátkem. Po uplynutí třetího roku od Mariina narození ji svatí rodiče - jak bylo předurčeno - obětovali Bohu⁹¹. Když poté Marie dosáhla čtrnácti let, chtěli ji kněží z chrámu tak, jak to bylo zvykem, provdat, což Marie odmítla. Kněží se proto modlili k Bohu o radu, když se prý v chrámu ozval hlas, který kněžím řekl, ať svolají všechny neprovdané muže z Davidova rodu. Ti s sebou měli do chrámu přinést ratolest a ten, kterému ratolest rozkvetne a sedne na ní holubice, se měl s Marií oženit. Muži se dostavili do chrámu, ovšem k zázraku nedošlo, neboť jediný Josef nepřišel - považoval se za příliš starého a nehodného tak mladé panny. Hned poté, co byl doveden do chrámu, jeho ratolest rozkvetla a usedla na ní holubice (převtělení Ducha svatého), a tak byl vyvolen za Mariina manžela.⁹²

Po svatbě se novomanželé přestěhovali do malého pronajatého domku v Galilei, kde žili v počestnosti a oddanosti k Bohu. Dvacátého pátého března poslal Bůh k Marii archanděla Gabriela, který jí oznámil, že do ní vstoupí Duch svatý a ona počne a porodí Spasitele. Poté Marie i s Josefem odešla do Judy, aby se zde setkala se svou příbuznou Alžbětou, která v té době již čekala sv. Jana, a u níž pak zůstala následující tři měsíce. Josef zjistil, že jeho manželka je těhotná a velmi jej tížilo, že se tak stalo bez jeho přičinění a chtěl jí opustit. Ovšem i k němu Bůh poslal anděla, který mu ve snu řekl o Mariině zvěstování.⁹³

V devátém měsíci Mariina těhotenství přišla zpráva o velkém sčítání obyvatel. Každý se měl dostavit do města, ze kterého pocházel, a proto se Marie s Josefem vydali na cestu do Betléma, Josefova rodiště. Poté co došli do města, se snažili ubytovat u přátel, ovšem celé

---

⁸⁸ Tato dlouhá doba bezdětnosti, je vysvětlována tím, že je to předzvěst zázraku narození svaté osoby.

⁸⁹ Jméno bylo určeno Bohem, nikoliv rodiči. Geneze jména viz SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 201. ISBN 978-80-7203-919-7.

⁹⁰ O narození Panny Marie také VORAGINE, J. de. *Legenda aurea*. Vyd. 1. Překlad Václav Bahník. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 131-137.

⁹¹ Byla přivedena do jeruzalémského chrámu, kde až do svých čtrnácti let věrně a oddaně sloužila Bohu.

⁹² SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 167-227. ISBN 978-80-7203-919-7.

⁹³ Tamtéž, s. 228-289.

město bylo plné poutníků a nikde nebylo místo. Uchýlili se proto do jeskyně (či přístřešku), která sloužila pro dočasné ustájení dobytka, a zde Panna Marie nakonec i porodila. Zprávu o zázraku narození Spasitele zvěstoval anděl pastýřům v okolí a oni se novému králi přišli poklonit. Následně byl malý Kristus obřadně obřezán a tři další dny proplakal bolestí. Spasitele uctili i tři vzácní mudrcové z východu, kteří se vydali za hvězdou, která je měla podle proroctví dovést k nově narozenému králi. Poté se sv. Rodina vydala do Jeruzaléma, kde měla být Marie očištěna⁹⁴ a malý Kristus obětován Bohu. Herodes (judský král) se zvěsti⁹⁵ o příchodu nového židovského krále velmi bál, a proto nechal povraždit mnoho malých chlapců⁹⁶. Kristus však zázrakem unikl, neboť Josefovi se zjevil anděl a nabádal jej, aby se urychleně vydal i s rodinou na cestu do Egypta. Kochem dále barvitě popisuje zázraky i strasti, jež musela sv. Rodina přestát na této cestě, než došla do Babylonu. Zde pak žili v ctnostné chudobě, Josef vydělával na obživu své rodiny tesařinou a Panna Marie šitím či praním. Po sedmi letech života v bídě, mezi pohany se Josefovi ve snu opět zjevil anděl, který mu řekl, že je již bezpečné vrátit se zpět, do židovské země. Po návratu do Galileje začal Josef zase pracovat jako tesař a malý Kristus jemu i své matce ve všem pomáhal. Josef podle božského přikázání chodil třikrát do roka obětovat do jeruzalémského chrámu a Marie i s Kristem chodili s ním. Jednou se stalo, že malého Krista poslali, aby šel napřed s příbuznými, ovšem on se od nich oddělil a tři dny jej nemohli nalézt. Až čtvrtý den se k Marii donesla zvěst o malém chlapci, který rozmlouvá s učenci v chrámu, a tam také opravdu malého Krista našla. Od té doby uplynulo několik let a Kristus dospíval k boží milosti a radosti rodičů. Příběh sv. Rodiny končí smrtí sv. Josefa. Zemřel, když Kristovi bylo dvacet devět let a jeho smrt znamenala rozpad rodiny.⁹⁷

3.3 Cyklus obrazů ze života sv. Josefa

Podle augustiniánské kroniky *Annales Nostris*⁹⁸... - záznamu z roku 1746 - se tento cyklus obrazů původně jmenoval „*Vitam D. Josephi Nutritii Salvatori*“⁹⁹, ovšem v současnosti se častěji používá pojmenování „ze života sv. Rodiny“. Kronika také uvádí, že

⁹⁴ Tzn. uvedena zpět do církve čtyřicet dní po porodu dítěte. V tuto dobu dochází i k Simeonově proroctví o sedmi mečích (bolestech), které zasáhnou Mariino srdce.

⁹⁵ Na cestu k novému králi se v Jeruzalémě ptali i zmínění tři mudrci (králové) a Herodovi slíbili, že při cestě zpět na východ mu místo pobytu nového krále prozradí, ale když prohlédli jeho úmysly, vraceli se jinou cestou.

⁹⁶ Podrobněji o příchodu Tří králů a povraždění neviňátek viz VORAGINE, J. de. *Legenda aurea*. Vyd. 1. Překlad Václav Bahník. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 96-105.

⁹⁷ SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 290-447. ISBN 978-80-7203-919-7.

⁹⁸ *Annales Nostris*... SOKA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 2, nestr., Paměti augustiniánského kláštera z let 1733-1783.

⁹⁹ Život sv. Josefa Pěstouna Páně.

bylo pro klášterní křížovou chodbu [15] vytvořeno dvacet pět obrazů, ale do dnešních dnů se jich podle mého zjištění dochovalo pouze dvacet dva.¹⁰⁰ Záznam o cyklu je poměrně rozsáhlý, obrazy jsou zde logicky seřazeny (podle posloupnosti událostí v životě sv. Josefa), je zde stručně popsán hlavní námět každého výjevu, jméno donátora a také přepisy textů z kartuší, které obrazy doprovázejí.

Podle pořadí se nedochovaly obrazy č. I, III a X. První se zřejmě věnoval genealogii rodu sv. Josefa, třetí měl vyprávět o zázraku, kdy Josefovi v chrámu rozkvetla ratolest (hůl), což předznamenalo jeho sňatek s Pannou Marií, a desátý obraz měl pravděpodobně zobrazovat příběh o obřezání malého Krista.

Nezrestaurované obrazy jsou bohužel velmi potemnělé kvůli zčernalým lakovým vrstvám a často značně poškozené. Proto bylo velmi obtížné přiřadit některá plátna k popisu v kronice. Víceméně šlo o rozpoznání hlavního námětu spíše na základě komparace textu z kartuší s texty jejich přepisů v klášterní kronice, než na základě identifikace postav. Pro lepší orientaci jsem názvy obrazů přejala z oficiálního protokolu Ministerstva Kultury o jejich prohlášení za kulturní památku i přesto, že já osobně bych často volila jiné.

Překlad uvedených textů z kartuší prakticky není možný, neboť z gramatického rozboru je zřejmé, že malíř obrazů neuměl latinsky.

3.3.1 Popis obrazů cyklu ze života sv. Josefa

I. Nedochováno

*Záznam v Annales Nostris...: „Celsa coronatis quae surgit frondibus arbor fit Josephino germine celsa magis.“*¹⁰¹

II. Anděl se zjevuje sv. Josefovi

Vzhledem k absenci prvního obrazu začíná cyklus scénou, ve které se sv. Josefovi zjevil anděl a nabádal ho, aby neprodleně přišel do chrámu s ratolestí a ucházel se o Pannu Marii, tak jako ostatní muži z Davidova rodu.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Oficiální stanovisko MK při prohlášení obrazů za kulturní památku uvádí, že cyklus zobrazující život sv. Rodiny obsahuje 23 pláten. Po srovnání této skutečnosti se záznamem z kroniky vyplývá, že jeden obraz byl do cyklu mylně přiřazen.

¹⁰¹ *Annales Nostris...* SOKA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 2, nestr., *Paměti augustiniánského kláštera z let 1733-1783*. Záznam z roku 1746.

¹⁰² Protoevangelium Jakubovo: „*Vydali se společně za veleknězem a vzali si každý hůl. Ten si hůl ode všech vzal, vstoupil do svatyně a modlil se. Když se pomodlil, vzal hole a Vrátil jim je, ale znamení se na nich neukázalo. Jako poslední si vzal svou hůl Josef - a v tom z hole vyletěla holubice a vzlétla mu na hlavu. Velekněz řekl Josefovi: Na tebe padl los, aby sis vzal pannu zasvěcenou Pánu a chránil mu ji.*“ DUS, A. J. (ed.). *Novozákonní apokryfy*. Sv. I. Vyd. 2. Překlad Jaroslav Brož. Praha: Vyšehrad. 2006, s. 261-262. ISBN 80-7021-839-8.

Malíř uprostřed kompozice zachytil sv. Josefa jako klečícího mladého a bezvousého muže¹⁰³, který vztahuje ruku k andělovi vyobrazenému v levé horní části, jež mu podává bílou lilii. Zcela vlevo vystupuje část architektury, za níž je výhled do krajiny a je zde opřena kartuše s latinským nápisem „*Pronuba Virgineis jingi meritura ligustris Lilia, legato a virginie Virgo cape.*“. Celá pravá část kompozice je takřka zakryta červenou draperií, která dodává celkem statickému výjevu na dramatičnosti. Z draperie vystupuje část sloupu a za ním, v pravém rohu je nápis se jménem donátora „*Adm Rever: Vener: ac Eximi Dnus Martinus Wodak AA: LL: et Phil: Magr SS: Theol: Baccal: format. Curatus Krasnohorensium F:F:*“.

Obraz byl velmi poškozen krakelací¹⁰⁴ (typické pro techniku olej na plátně) a silným ztmavnutím barevné vrstvy - další vady jsou vesměs mechanického rázu (uvolnění plátna či jeho zlámání). Restaurace tohoto obrazu je naplánována ještě na rok 2013.

III. Nedochováno

Nápis z kartuše v *Annales Nostris*: „*Et Deus et Joseph flagrant sponsalia sponsi Nempe vivo dugna est, dignaque sponsa Deo.*“.¹⁰⁵

IV. Zasnoubení sv. Josefa s Pannou Marií [16]

Tematika zasnoubení sv. Josefa s Pannou Marií není všeobecně až tak často zobrazovaným námětem, na rozdíl od následujícího obrazu - Zvěstování, přesto lze tento výjev nalézt v souborech obrazů mnohých slavných malířů, jako např.: Zasnoubení Panny Marie (1504) od Rafaela Santiho. Podle publikace Jana Royta je zřejmé, že se malíř nechal inspirovat právě díly italských mistrů¹⁰⁶, neboť na výjevu je zachycen Josef, jak navléká prsten Panně Marii. V zaalpském prostředí se však častěji objevuje výjev, kde kněz snoubencům svazuje ruce.¹⁰⁷

Osvětlená scéna v chrámu zobrazuje tři hlavní postavy - klečící snoubence před knězem v červeném obleku. Kněz předčítá z velké knihy a žehná jim. Sv. Josef svírá kvetoucí hůl, natahuje se a navléká prsten Panně Marii, která mu podává pravou ruku a skromně, se sklopeným pohledem prsten přijímá. Mariinu čistotu připomíná květinový věnec, který má

¹⁰³ Na rozdíl od následujících obrazů, kde je sv. Josef zobrazován v kontrastu k Panně Marii často jako stařec s výraznými rysy.

¹⁰⁴ Rozpraskání barvy kvůli působení vnějších vlivů.

¹⁰⁵ *Annales Nostris*... SOkA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 2, nestr., *Paměti augustiniánského kláštera z let 1733-1783*. Záznam z roku 1746.

¹⁰⁶ Inspiraci italským prostředím lze sledovat i na mnohých dalších dílech.

¹⁰⁷ ROYT, J. *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice: Karmášek ve spolupráci s Muzeem Šumavy v Sušici, 2010, s. 12. ISBN 978-80-871101-22-3.

ovinutý kolem druhé ruky. Nad tuto scénu malíř umístil letící holubici obklopenou měkkým světlem, která dokazuje přítomnost Ducha svatého a vyšší posvěcení tohoto sňatku. Vlevo je již v šeru ponořeno několik dalších postav a v dolním rohu je kartuše s nápisem „*Dos est Virginatas, est pronuba Gratia fructus Connubii est aucta Virginitate Deus.*“. Vpravo hlavní výjev odděluje tordovaný sloup, za nímž je zachycen pohled do ulice. Na vystupující části architektury je uvedeno jméno donátora, které je velmi špatně čitelné, proto bylo nutné vycházet především ze zápisu v kronice „*Praen: D: Franciscus Adler Civis Regiae Montanae Urbis Kuttensbergensis.*“.

Toto plátno opět značně utrpělo působením vnějších degradačních vlivů, které způsobily popraskání a ztmavnutí barevné vrstvy. Větší problém byly také trhliny v plátně, které byly podle mého soudu způsobeny tíhou plátna sesunutého z rámu, neboť v místě, kde se plátno pomačkalo, vznikly ostré záhyby a zlomy, v nichž se objevily trhliny.

V. Zvěstování Panně Marii

Díky oblibě a rychlému šíření mariánského kultu je tematika Zvěstování v umění hojně zastoupena. Mezi italskými mistry lze uvést např. několik Zvěstování od Guida Reniho (přelom 16. a 17. století) a v Českých zemích nelze opomenout Karla Škréty a jeho Zvěstování P. Marii nedávno objevené v Jičíně.¹⁰⁸

Jedná se o příběh, který je zpravidla interpretován tak, že archanděl Gabriel překvapil Pannu Marii v jejím pokoji, kde právě rozjímal a vroucně se modlila k Bohu. Náhle k ní přistoupil anděl, velmi uctivě pozdravil, poklonil se a vyjevil Panně Marii, že do ní vstoupí Duch svatý a ona bez poskvrny svého panenství, počne Spasitele.

Scéna na obraze působí velmi intimně - Panna Marie (vlevo) je zachycena v pokorném postoji, kdy v pokleku drží se za srdce a se skloněnou hlavou přijímá zprávu od anděla. Archanděl Gabriel provázený bílou holubicí, tedy symbolem přítomnosti Ducha svatého přilétá k Panně Marii a jeho plášť dramaticky vlaje kolem něj. V jedné ruce svírá překrásný bílý květ lilie (jako znak čistoty Panny Marie i přes to, že počne) a druhou rukou se zdviženým prstem předává zprávu od Boha. Pozadí obrazu je velmi ztmavlé a nelze takřka nic rozeznat, avšak je zřejmé, že se scéna odehrává v interiéru. Vlevo vystupuje část architektury se jménem donátora „*Praenob: ac Generos; Dnus: Joannes Bernardus Balbus Reg: Telonii Inspector, ad Offic: Salis Praefectus Contrib; Zythopolasria Quaestor Emⁿⁱ Elector. Archi: Epis: Moguntini Camerae Consiliarius.*“. V levém rohu kompozice je kartuše s velice špatně

---

¹⁰⁸ STOLÁROVÁ, L. - VLNAS, V. (ed.) *Karel Škréta: 1610-1674 : doba a dílo*. Praha: Národní galerie, 2010, s. 242-3. ISBN 978-80-7035-458-2.

čitelným nápisem (bylo nutné jej dohledat v kronice) „*Quam defert caelo genius Tibi Virgo salutem fit Tua, fitque Tuo tunere nostra salus.*“.

Tak jako ostatní, i tento obraz značně utrpěl působením nepříznivých podmínek a hlavně špatným skladováním, ovšem na rozdíl od některých pláten cyklu dopadl poměrně dobře a snad se v nejbližší době najdou finance i na jeho obnovu.

VI. Setkání Marie s Alžbětou¹⁰⁹ [17]

Jakub Pischel se zřejmě i zde nechal inspirovat italským malířstvím, což dokazuje styl vyobrazení Setkání. Tato inspirace spočívá v tom, že malíř do výjevu zasadil i Zachariáše (manžela Alžběty) a Josefa. Jindy bývají zobrazeny samostatně ženy, které se objímají či jen drží za ruce a každá z nich má na břicho ovál či mandorlu, s vyobrazením Jana Křtitele a Krista.

Celé dění¹¹⁰ se odehrává na schůdcích před chrámem, za nímž je otevřený výhled na část města a přírodu. Setkání žen přihlíží ze dveří chrámu Zachariáš, který je oděn v červeném kněžském hávu a stejně jako sv. Josef, jehož svatost je zdůrazněna jemnou tenkou svatozáří, natahuje jednu ruku s otevřenou dlaní vpřed v uvítacím gestu. Pozice obou ženských postav napovídá, že malíř se je snažil zachytit v okamžiku, kdy Alžběta chtěla před Pannou Marií pokleknout, neboť v ní poznala matku budoucího Spasitele. Panna Marie chytá jednou rukou Alžbětu za ruku, jako by jejímu pokleknutí chtěla zabránit, a druhou, napřaženou rukou se jí chystá obejmout. Alžbětino stárí je zdůrazněno až strhanými rysy ve tváři, které jsou ještě podpořeny tmavším inkarnátem.

Vpravo, zevnitř zděného zábradlí je vepsáno jméno donátora „*Praen. Dna Carolina Maria Magdal. Catharina Drexleriana nata Cumliana F. C.*“ a zcela vlevo je o chrám opřena kartuše s nápisem „*Cur comes it Joseph? hospes quia mystica Christus Non sine Josepho et Virgine tecta subit.*“ Plátno je již zrestaurováno a vystaveno v klášterní křížové chodbě v jednom z lunetových výklenků.

VII. Sen sv. Josefa¹¹¹

Název díla je lehce zavádějící, neboť sv. Josefu se anděl zjevoval ve snu poměrně často, aby jej k něčemu nabádal či jej před něčím varoval. Je velmi účelné, že všechny obrazy

¹⁰⁹ Častěji označováno jako „Navštívení Panny Marie“.

¹¹⁰ Scéna je podrobně popsána v Lukášově Evangelii.

¹¹¹ Výjev bývá častěji označen jako „Pochyby sv. Josefa“.

jsou stručně popsány v již zmiňované klášterní kronice, protože je tím velmi usnadněna orientace v námětech i na zčernalých a potrhaných plátnech.

Zachycený děj se odehrává v tmavém interiéru, který není možné kvůli ztmavnutí plátna blíže určit. Jedná se ale zřejmě o Josefovou tesařskou dílnu. Sv. Josef (vpravo) sedí u stolu, rukou si podpírá hlavu a spí. Scéna zřejmě odpovídá příběhu - podrobně rozebranému Martinem z Kochemu či v apokryfních textech¹¹² - kdy Josef byl velmi zarmoucen tím, že je Panna Marie těhotná, avšak bez jeho přispění a urputně přemýšlel, co má dále dělat. V té chvíli za ním Bůh poslal anděla, který měl rozptýlit všechny Josefovy pochyby a vysvětlit mu Mariino čisté početí.¹¹³ Na výjevu zleva k Josefovi přistupuje ušlechtilý anděl s tmavými křídly, oděn ve výrazně červeném plášti, který kolem něj vlaje a se zdviženou rukou vyjevuje Josefovi pravdu o Božím záměru. Pod Josefem (na jeho sedátku) je vepsáno jméno donátora „*Adm. Rever. Vener. ac Eximit. Dnus. Joannes Rubrici AA. LL. et Phil. Magr. SS. Baccal. Format. curatus Semilisensis F. F.*“ a celý výjev vlevo ukončuje kartuše s nápisem „*Accipe foecundam Divino a Pneumate pingus Grande datus fidei Virgo, DEUS Tuae*“.

Pomineme-li silné ztmavnutí barev a chybějící části rámu je obraz v poměrně dobrém stavu a snad bude v nejbližší době zrestaurován a vystaven.

VIII. Svatý Josef s Pannou Marií na cestě do Betléma

Zlatá legenda vypráví, že sv. Josef musel na sčítání lidu (nařízené císařem Augustem) odejít do Betléma, ale Panna Marie byla v té době již v pokročilém těhotenství a Josef ji nechtěl nechávat s „Božím pokladem“ samotnou, tak jí vzal s sebou. Když konečně došli do Betléma, byla všechna místa k přespaní kvůli velkému sčítání plná a jelikož byli chudí, nezbyvalo jim, než se uchýlit do přístřešku mezi domy, kde byly i jesle (příležitostně zde byla ustájena dobytčata před trhem) a kde Panna Marie nakonec porodila Spasitele¹¹⁴.

Pischel namaloval putující dvojici v okamžiku, kdy zřejmě vcházejí do Betléma, ovšem kvůli ztmavlé barevné vrstvě, je nesmírně obtížné rozeznat pozadí výjevu. V kontrastu s okolím je těhotná Panna Marie, z níž vychází jemná měkká záře, a která díky tomu působí až nadpřirozeně. Naopak sv. Josef se částečně ztrácí, neboť jeho stáří je zde vyjádřeno tmavším inkarnátem tváře a stejně tak jeho tmavý oděv téměř splývá s pozadím. V jedné ruce

¹¹² Protoevangelium Jakubovo: „*A vtom se mu ve snu ukázal anděl Páně a řekl: Neměj strach o to děvče. Dítě, které nosí, pochází z ducha svatého. Porodí syna, tomu dáš jméno Ježíš a on přinese svému lidu záchranu a zbaví je hříchů. Josef procitl ze spánku, vstal, vzdal chválu Bohu Izraele, který mu prokázal takovou milost, a ponechal ji pod svou ochranou*“ viz, DUS, A. J. (ed.). *Novozákonní apokryfy*. Sv. I. Vyd. 2. Překlad Jaroslav Brož. Praha: Vyšehrad. 2006, s. 264. ISBN 80-7021-839-8.

¹¹³ SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 280-284. ISBN 978-80-7203-919-7.

¹¹⁴ VORAGINE, J. de. *Legenda aurea*. Vyd. 1. Překlad Václav Bahník. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 80.

svírá Josef svoji hůl a druhou rukou pravděpodobně tlačí do vstupní brány města Betléma. Za Pannou Marií je možné zahlédnout ještě obrysy malého osedlaného osla, který téměř splývá s temným pozadím. Vpravo je do malby zakomponováno jméno donátora „*Dnus Josephus Burgstaller Ceroplasta et civis Zarensis F. C.*“ a celou scénu opět v levé části kompozice ukončuje kartuše s nápisem „*Dum Vobis ingrata fores urbs claudit adeste. En vice panda domus pectora nostra patent.*“.

Obraz není nijak mechanicky poškozen a rovněž i ozdobný rám zůstal celý, ovšem barevná vrstva je značně zčernalá, na několika místech matná a plátno je napadeno plísní - souhrnně je tedy celkový stav malby velmi špatný.

IX. Klanění pastýřů

Zvěstování narození Páně pastýřům detailně popisuje Martin z Kochemu, který uvádí, že anděl obklopen silnou září se zjevil třem zbožným pastýřům, kteří nedaleko Betléma pásli ovce. S velkou radostí jim pověděl o narození Spasitele a v tu chvíli se v oné září objevilo mnoho dalších andělů a začali pět chválu Bohu. Udivení pastýři se ihned vydali na cestu a vzali s sebou několik prostých darů, aby mohli právě narozené dítě uctít. Když vešli do ozářeného chléva, kde bylo v jeslích uloženo Boží dítě, se vši úctou se mu hluboce poklonili. Pannu Marii velmi potěšila jejich uctivost, vstala a vložila jim dítě do náruče a oni jej s velkou něhou chovali. Poté odešli, ale po dobu co byla sv. Rodina v Betlémě, se pastýři narozenému Spasiteli přišli ještě několikrát poklonit¹¹⁵.

Celý výjev je opět téměř ponořen do tmy, ze které vystupuje sv. Rodina, kolem níž je jemná záře. Sv. Josef s Pannou Marií stojí kolem jeslí, v nichž je uložen bílými plenkami ovinutý právě narozený Kristus. Nalevo od nich je zřetelně vidět pouze jeden z pastýřů, který je v pokleku se sepjatýma rukama. Obraz je bohužel v tak špatném stavu, že zřetelně je vidět již jen bílý pes, který přišel spolu s pastýři. Hned za ním vlevo je umístěna kartuše s nápisem „*Nasceris o Jesu soboles communis utrique Haec peperit Sponsi Te sed adoptat amor.*“ a na opačné straně kompozice lze dobře rozpoznat jméno donátora „*Perillustris ac Generosus Dominus de Pischl S. Caesar. Regiaequae Maj: bellicus Comisari F. C.*“.

Jak již bylo řečeno, stav tohoto plátna je opravdu tristní, neboť kromě poškozené ztmavlé a popraskané barevné vrstvy jsou zde nejrůznější trhliny a zlomy. Napínací konstrukce je taktéž ve velmi špatném stavu, je rozlámaná, a proto se celé plátno uvolnilo a sesunulo.

---

¹¹⁵ SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 319-322. ISBN 978-80-7203-919-7.

X. Nedochováno

Nápis z kartuše v *Annales Nostris*: „*Dus Specimen primum patientis amoris at una. Et Patris et Matris compatientis habes.*“¹¹⁶

XI. Klanění Tří králů¹¹⁷

Podle Zlaté legendy přišli tři králové do Betléma až třináct dní po Kristově narození a po celou dobu jejich dlouhého putování z východu jim cestu ukazovala jasná hvězda (jak bylo dáno proroctvím). Když procházeli přes Jeruzalém, ptali se lidí, zda neznají místo narození nového krále. Herodes se této zprávě velmi obával a pod záminkou, že se chce také dítěti poklonit, vyzvídal, co všechno králové vědí. Po krátkém pobytu v Jeruzalémě se opět vydali na cestu, stále sledující hvězdu, která se nakonec zastavila nad místem, kde následně našli novorozeného Spasitele. Tak jako pastýři i oni poklekli a poklonili se malému chlapci a následně jej uctili vzácnými dary (zlatem, kadidlem a myrhou).¹¹⁸

Hlavní dění výjevu vystupuje do popředí díky záři, která zalévá hlavní postavy, především pak Pannu Marii s dítětem, čímž malíř zdůraznil důležitost okamžiku, kdy se tři vzácní králové z východu přišli poklonit nedávno narozenému chudému dítěti. Vpravo, blíže ke středu kompozice je vyobrazena Panna Marie držící na kolenou malého Krista v plenkách a za nimi postává sv. Josef, který opět díky tmavému odění téměř splývá s pozadím. Před Kristem uctivě poklekají oni tři králové v přebohatých oděvech a předkládají mu vzácné a drahé dary. Dalšími postavami sou i dva sluhové, kteří přišli spolu s králi. Zcela vpravo na vystupující části architektury je uvedeno jméno donátora „*Adm Rever: Vener: ac Examinii Dn Josephus Warhánek AA. L. L. Phil Magr. S:S: Theolo: Baccal: form Curatus Przibislaviensis. f. f.*“ a v opačném rohu výjev zakončuje kartuše s dobře čitelným nápisem „*Tres dum terna Magi Triadi dant dona creatae Datria cor memorem menten animumque tribus.*“.

Celkový stav obrazu je poměrně špatný - opět zde došlo k silnému ztmavnutí barevné vrstvy a navíc po celé ploše jsou velké matné skvrny. Na několika místech je plátno protrženo (asi největší trhлина je přímo nad výjevem), zlámáno a chybí části ozdobného rámu.

¹¹⁶ *Annales Nostris*... SOkA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 2, nestr., *Paměti augustiniánského kláštera z let 1733-1783*. Záznam z roku 1746.

¹¹⁷ Postupná geneze zobrazování příchodu a klanění tří králů je uvedena viz ROYT, J. *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice: Karmášek ve spolupráci s Muzeem Šumavy v Sušici, 2010, s. 24-29. ISBN 978-80-87101-22-3.

¹¹⁸ VORAGINE, J. de. *Legenda aurea*. Vyd. 1. Překlad Václav Bahník. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 99-105. Zde jsou vysvětleny nejrůznější okolnosti a důvody, proč mudrci z východu přinesly právě tyto dary.

XII. Obětování v Chrámu

Na rozdíl od dějů na dosud popsaných obrazech působí tato scéna neuvěřitelně živě, hlavně kvůli množství zachycených postav a původně zřejmě velmi zářivým barvám. Jakub Pischel tak diváka svým umem až vtahuje do dění zachyceného na plátně.

Výjev nabízí pohled do chrámu na kněze ve výrazném rudém kněžském hávu, jež hledí na malého Krista ovinutého plenkami, kterého drží na kolenou. Po pravici kněze pokorně sedí Pana Marie a na levé straně (zřejmě za oltářem) stojí dva muži, z nichž staršího lze podle hole v ruce identifikovat jako sv. Josefa. Před knězem pak klečí další dvě postavy, z nichž jedna je otočena zády a drží pár holubic (ty mají být taktéž obětovány Bohu) a druhou postavou je postarší žena se zakrytými vlasy. V pozadí za Pannou Marií je další mužská postava, která se částečně noří do tmy. Malíř zde mistrně zachytil i mnohé detaily, jako je pohled kněze na dítě na kolenou, které mu jej oplácí či rozhovor dvojice postav klečících před knězem. Dramatičnost všeho dění ještě podtrhuje rudá nařasená draperie v pravé části kompozice, která je zachycena o sloup a z níž vystupuje část architektury, kde je vepsáno jméno donátorky jež nechala obraz pořídit „*Illma Dna D. Dorothea S. R. I. Comitissa de Millesimo Vidua nata Baronessa de Vern f. f.*“. Celou scénu v levé části opět doplňuje kartuše s nápisem „*Est Josephini est Mariani portio cordis qui datur hincuna est victima terna simul.*“.

Zdá se, že obraz byl ušetřen veškerých mechanických závad, zato však velmi utrpěla malba a barvy. Celá plocha malby je poškozena krakelací, na mnoha místech je barevná vrstva matná, popraskaná a někde i částečně vydrolená.

XIII. Svatý Josef před útěkem do Egypta

Božští poslové - andělé - provázejí sv. Rodinu už od jejího počátku a pomáhají jí překonat nejrůznější nástrahy a směřovat její cestu. V tomto případě se anděl zjevil sv. Josefovi ve snu, aby jej varoval před Herodem, který se Spasitele velmi obával a chtěl se jej zbavit. Vystává proto otázka, kde v tu dobu dlela sv. Rodina a kde se jí anděl zjevil, neboť na Herodův rozkaz bylo povražděno mnoho betlémských chlapců. Jednoznačná odpověď neexistuje, protože se prameny v tomto bodě rozcházejí - s jistotou lze jen říci, že v Betlémě to rozhodně nebylo už proto, že malý Kristus byl obětován v jeruzalémském chrámu a rodina již neměla důvod se do Betléma vracet.

Obraz je opět velmi potměšlý (ztmavlé lakové vrstvy) a poškozený, což značně stěžuje popis výjevu. Díky sejmutému ozdobnému rámu lze na pravém a spodním okraji zachytit původní barvy, které jsou ovšem také velmi tmavé - výjev se patrně odehrává v noci.

Téměř ve středu kompozice sedí opřený dřímající Josef, nad jehož hlavou se vznáší anděl s bílými křídly a rudým pláštěm a gestem ho nabádá k odchodu. Vlevo sedí Panna Marie, která na kolenou drží malého Krista a pozoruje spícího Josefa. V okolí matky s dítětem se rozléhá měkká žlutá záře, stejně jako kolem Josefovy hlavy. Výjev je v pravé části kompozice zakončen zřejmě soklem sloupu, na němž je velmi špatně čitelné jméno donátora „*Adm Rever: Vener: ac Exim Dnus Joannes Sveller AA: L. L. et Phil. Mag. SS. Theol. Baccal: format: curatus Bielensis. f.f.*“¹¹⁹ a na opačné straně je umístěna kartuše s nápisem „*Divinum O! somnum vigilantia somnia cui sunt Vita salusque DEI vita salusque tua.*“.

Plátno je především na vrcholu oblouku lunety značně potřhané a celkově uvolněné z tzv. blind rámu.¹²⁰ Malba je také velmi poškozena, zřejmě jakýmsi dodatečným nátěrem, který vytvořil tmavé pruhy a velké matné skvrny. Restaurování tohoto obrazu se v tomto roce nechystá, ale je v dlouhodobém plánu.

XIV. Setkání na cestě do Egypta

O strastiplné cestě přes egyptskou poušť podrobně vypráví Martin z Kochemu, ovšem nalézt zde zmínku o „setkání“ ať již na cestě, nebo na poušti se mi nepodařilo.¹²¹ Ani po přečtení apokryfických textů o Ježíšově dětství jsem nedokázala tento výjev podložit literaturou.¹²²

Malíř zachytil Pannu Marii, jak i přes veškerou únavu láskyplně svírá malého Krista v náručí a pokračuje v cestě. Sv. Josef se za chůze opírá o svoji hůl a s obavami sleduje svoji mladičkou manželku s dítětem. Celému dění přihlíží sedící muž s hlavou ovinutou turbanem, jehož v danou chvíli poutníci potkávají. V horní části jsou dále zachyceni dva malí andělé, kteří celou dobu dohlíží na cestu sv. Rodiny. Donátor obrazu v tomto případě není znám, avšak i tuto skutečnost malíř vepsal do pravého dolního rohu, kde je poznámka „*Benefactor anonymus f. f.*“. V opačném rohu výjev doplňuje kartuše s nápisem „*Quam bene tuta fuga est quando comitantibus obses Cum Jesu ipsa salus it comitante comes.*“.

Obraz je na mnoha místech protržen, ale největší poškození je ve vrcholu oblouku lunety, kde je plátno potřháno, polámáno a barva částečně opadala hlavně kvůli zlomu v blind rámu a také v ozdobné liště, jenž v tomto místě chybí. Stejně poničen je i pravý roh, kde se

---

¹¹⁹ Opět bylo nutné spolehnout se spíše na záznam jména v *Annales Nostris...*, který je však většinou psán v jiné podobě (v latinských zkratkách), proto je možné, že jej zde uvádím s lehkými odlišnostmi od originálu.

¹²⁰ Blind rám je dřevěná konstrukce, na níž je napnuto plátno, také označován jako slepý rám.

¹²¹ SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 381-395. ISBN 978-80-7203-919-7.

¹²² DUS, A. J. (ed.) *Novozákonní apokryfy*. Vyd. 2. Překlad Jaroslav Brož. Sv. I. Praha: Vyšehrad. 2006. ISBN 80-702-1839-8.

konstrukce spodní výztuže rozpadla, upadl rám a plátno v podstatě nemělo žádnou oporu, díky čemuž se zlámalo a potrhalo.

XV. Odpočinek na útěku do Egypta¹²³

Zobrazení odpočívající sv. Rodiny na cestě do svého dočasného domova v Egyptě je ve výtvarné tradici poměrně populární a různorodé. Panna Marie je někdy zachycena, jak kojí malého Krista anebo ve výjevu figuruje - jak uvádí Jan Royt - i stařena Salome, jež se spolu s anděly o utmáčenou rodinu stará.¹²⁴

Celá scéna je opět velmi tmavá a jen stěží lze rozeznávat jednotlivé detaily. Do popředí výrazně vystupuje na zemi sedící Panna Marie s Kristem. Důležitost postavy malého dítěte je umocněna jemnou září kolem jeho hlavy. Sv. Josef klečí nalevo od nich, má o rameno opřenu hůl a modlí se, zřejmě za Boží pomoc, jež by je dovedla ke zdárnému cíli. Okolo nohou Panny Marie jsou rozložena zavazadla, lze tu rozpoznat velký vak a menší košík. V pozadí Pischel vytvořil výhled na obrovský horský masiv, před nímž se nacházejí trosky architektury. Donátor je v tomto případě neznámý a v levé části kompozice je opět umístěná (tentokrát špatně čitelná) kartuše s nápisem „*Falsa cadunt dum Verus ades fac frivola cordis Idola humani Te subeunte ruant.*“.

I tento obraz je ve velmi povážlivém stavu, celá horní část lunety je potrhaná, chybí část ozdobného rámu a v místě největší trhliny je částečně vydrolená barva. Celkově je obraz ztmavlý a lze na něm vidět i mnohé nečistoty, jako např. zbytky holubího trusu.

XVI. Oběd Svaté Rodiny [18]

Význam či jiný ekvivalent tohoto konkrétního námětu se mi nepodařilo dohledat, ale mělo by se zřejmě jednat o žánrovou scénu z doby, kdy sv. Rodina pobývala v Egyptě.

Výjev působí velmi živě, uprostřed můžeme vidět kruhový stůl s nádobím, za nímž sedí sv. Rodina. Uprostřed sedí malý Kristus, jehož s lásky plným pohledem krmí sv. Josef kaší a na druhé straně Panna Marie Kristovi podává malé kulaté ovoce. Hlavní scéna je zdůrazněna září, jež vychází z dítěte a zároveň dalším světlem, které vyzařuje z vrcholu lunety, odkud vše sledují čtyři andělé (pouze hlavy s křídly). Vpravo interiér přechází do výhledu na Josefovou dílnu. Jedná se o dřevěný přístavek, kde lze při detailnějším pohledu

¹²³ Více o genezi námětu *Útěk do Egypta* či *Odpočinku na cestě do Egypta* v KONEČNÝ, L. *Za horou najdeš údolí. Studie o ikonografii Útěk do Egypta v umění pozdního středověku a renesance*. Praha: Artefactum, 2005. ISBN 80-86890-01-5.

¹²⁴ ROY, J. *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice: Karmášek ve spolupráci s Muzeem Šumavy v Sušici, 2010, s. 32. ISBN 978-80-87101-22-3.

spatřit jednotlivé kusy tesařského náradí, a za ním lze zahlédnout stromořadí. Při dolním okraji lze přečíst jméno donátora „*Praen. Dnus Franciscus Rauch Civis Regiae Urbis Migro Pragensis. F. C.*“ a vpravo - za zády Panny Marie - interiér pokračuje dál, kde je malý pultík s otevřenou knihou a z šera vystupuje sloup, o nějž je opřena kartuše s nápisem „*Non praestat Patrem gignendo praestat alendo (sic) dedit esse quidem non dedit esse tamen.*“.

Původní stav obrazu byl žalostný, barvy byly matné a zešedly, v plátně se nacházely drobné trhliny a odlomila se část ozdobného rámu. Tento obraz je již zrestaurován, čímž byly výrazně oživeny barvy a vynikly tak mnohé detaily, které na fotografiích původního stavu nejsou k rozeznání. V tomto případě byl obraz vrácen do kláštera, ovšem podle mého názoru do zcela nevhodného prostoru. Obraz byl umístěn pod plochý strom, čímž se naprosto ztrácí význam jeho lunetového tvaru, kterým má pasovat právě do klenutí křížové chodby. Navíc visí v tmavém zákoutí chodby - což je nepochybně dobré pro jeho barvy, neboť sem nedosáhnou sluneční paprsky - ale kde nelze rozsvítit a obraz si proto není možné dobře prohlédnout.

XVII. Život svaté rodiny

Dobrou představu o tom, jak se žilo sv. Rodině v Egyptě, si lze udělat opět na základě práce Martina z Kochemu, jež tomuto tématu věnuje krátkou kapitolu. Zde se podle kroniky *Annales Nostris...* však konkrétně jedná o scénu, kdy se sv. Josefovi zjevil anděl, který mu pověděl, že se již může s rodinou vrátit do rodné země, protože jim nehrozí žádné nebezpečí.¹²⁵

Obraz působí živě, především kvůli velkému množství postav a zdánlivě nezávislých dějů. Do egyptského domova sv. Rodiny přilétli andělé, z nichž největší¹²⁶, v rudém plášti, zaníceně diskutuje se sv. Josefem sedícím v pravé části kompozice. Ani zde nechybí vyobrazení Josefova atributu. V tomto případě to však není kvetoucí hůl, ale tesařské náčiní, které leží u jeho levé nohy. Další děj se odehrává vlevo, kde se menší anděl sklání před Kristem, ten je opět namalován se září kolem hlavy, a podává mu zřejmě hračku, kterou Kristus nesměle přijímá. Za nimi klečí Panna Marie u pultíku, předčítá z knihy a před ní se zjevují další andělé, tentokrát znázorněni jen jako hlavy s křídly. Jméno donátora ani v tomto případě není známé. Celý výjev je v levé části kompozice zakončen menší zídkou, o níž je

---

¹²⁵ „*Objicit oculis Angelum in Somnis Josepho apparentem et ut redeat in terram Israel monentem...*“ SOkA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 2, nestr., *Paměti augustiniánského kláštera z let 1733-1783*. Záznam z roku 1746.

¹²⁶ Tento anděl se shoduje s tím, který se již několikrát zjevil sv. Josefovi, aby směřoval jeho cestu.

opřena kartuše s nápisem „*A Joseph quis speret homo? debere Salutem Quando Josepho vult DEUS ipse suam.*“.

Kromě poničení barev shodného s výše popsanými plátny, je zde několik trhlin, a po celém obvodu je vyrýsován odřený pruh, který zřejmě vznikl špatným uložením obrazů, kdy byly opírány jeden o druhý (napínacím rámem jednoho obrazu o malbu druhého), a proto je tento jev možné pozorovat i na některých dalších plátnech. Ozdobný rám se v tomto případě zachoval celý, ale v jednom místě se rozlomil.

XVIII. Svatá Rodina v Egyptě

Název v obrazu je v tomto případě lehce zavádějící, protože postavy a prostředí naznačují, že se jedná již o návrat sv. Rodiny z Egypta. Pokud ovšem vezmeme název doslovně, pak je pravděpodobné, že jsou poutníci opravdu ještě v Egyptě, avšak již na cestě zpět do Izraele.

Malíř zde divákovi nabízí pohled na sv. Rodinu putující krajinou. V pravé části kompozice jde Panna Marie, která vede za ruku malého Krista. Vedle nich kráčí sv. Josef, jednou rukou se opírá o svoji hůl a ve druhé ruce drží otěže osedlaného osla. Svatost rodičů je naznačena jemnými svatozářemi nad jejich hlavami a Kristův význam je opět zdůrazněn světlem, které obklopuje jeho hlavu. Ve vrcholu oblouku lunety je nad postavami otevřené nebe, kde se vznášejí tři andělé, opět v podobě hlav s křídly, z nichž vyzařuje světlo. Celý výjev je zasazen do potmělé krajiny, kde je v pozadí světlem zdůrazněn horizont. Zcela vlevo vystupuje z přítmi část architektury, o níž je opřena kartuše s nápisem „*Ut vivat cogebat amor fugisse Parentum; Sed nostri redeat quod moriturus amor.*“.

Donátor je i v tomto případě neznámý.

Vyjma potmělých a dodatečným nátěrem poškozených barev, několika drobných trhlin a odřenin vzniklých opíráním lunet o sebe je obraz v porovnání s ostatními v poměrně dobrém stavu. Dokonce i ozdobný rám se dochoval v celku.

XIX. Svatá Rodina

Tento obraz jsem bohužel neměla možnost vidět fyzicky, což velmi ztížilo jeho popis, neboť fotografie, ze kterých jsem vycházela, nebyly příliš kvalitní. Jak uvádí ve své publikaci Jan Royt, bylo vyobrazování sv. Rodiny již od středověku velmi populární, frekventované a

různorodé. Po Tridentuském koncilu byl dokonce tento námět záměrně šířen, jako příklad pravé křesťanské rodiny.¹²⁷

Sv. rodina je zde zřejmě zachycena při odpočinku na cestě zpět do Izraele, o čemž svědčí i svázané zavazadlo mezi Kristovými rodiči. Kvůli špatnému sklonu fotografie mohu s jistotou říci jen to, že v levé části kompozice je vyobrazen sv. Josef sedící na zemi a v levém rohu je pak umístěna kartuše s nápisem „*Non tibi somni vullum poterit fantasma nocere Excubat en Mater dat pia vota Pater.*“. Uprostřed z výjevu vystupuje sedící Panna Marie s ustaraným pohledem, v jejímž klíně má opřenou hlavu malý spící Kristus. Ani zde není nikde uvedeno jméno donátora.

Obraz byl silně poškozen krakelací a na mnoha místech barva zcela chybí, např. od hlavy Panny Marie až k zádom spícího Krista je pás oloupané barvy. Plátno je taktéž ve velmi špatném stavu a na spodní straně bylo zcela odtrženo od napínacího rámu, který se částečně rozpadal. Momentálně je obraz v restaurátorské dílně a do konce tohoto roku by měl být vystaven v klášteře.

XX. Svatá rodina na cestě do Jeruzalémského chrámu [19]

V určité tři svátky chodil sv. Josef - tak jako všichni muži - uctít Boha obětováním do chrámu. Jelikož Josef se svou rodinou žil v Galilei, chodil obětovat do chrámu v Jeruzalému a Panna Marie, jej často spolu s Kristem doprovázeli.¹²⁸

Uprostřed obrazu je zobrazen Kristus, který si chůzi usnadňuje opíráním o malou poutnickou hůlku a ukazuje rukou na město. Za Kristem stojí Panna Marie, která jej jemným gestem nabádá k další chůzi, a skupinu uzavírá sv. Josef, typicky zobrazen se svou dlouhou holí, kterou svírá v levé ruce, v druhé pak nese košík. Svatost poutníků naznačují jejich svatozáře, které jsou v případě rodičů velmi jemné, a naopak z Kristovy hlavy opět vychází silnější záře. Za sv. Rodinou jsou vyobrazeny potmělé kopce, mezi nimiž se vlní cesta, po které poutníci přišli, a která se dále vpředu svažuje z kopce k městu. Vpravo před nimi se pak rozprostírá ono velké město Jeruzalém, sahající téměř až k obzoru. Město je obeháno hradbami a nad nimi se tyčí střechy a věže nejrůznějších domů a bání chrámů. V pravém rohu kompozice, pod vyvrácenými kořeny je takřka nezřetelně vepsáno jméno donátorky „*Praen. Dna Ludmilla Maria Beraniana nata Kobtneriana f. f.*“ a v opačném rohu je opět opřena

¹²⁷ ROYT, J. *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice: Karmášek ve spolupráci s Muzeem Šumavy v Sušici, 2010, s. 32. ISBN 978-80-87101-22-3.

¹²⁸ Podrobněji SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 422. ISBN 978-80-7203-919-7.

kartuše s nápisem „*Quid Solymam nondum natura es victima fiet; victimam ut in Solymis Te crucis ara levet.*“.

Původní stav obrazu nebyl v porovnání s ostatními až tak špatný, neboť kromě popraskaného ozdobného rámu nebyl mechanicky poškozen. Zato značně utrpěla malba, která byla špinavá, tmavá a na mnoha místech silně zkrakelovaná. Obraz byl v minulých letech zrestaurován a vrácen do jednoho z lunetových výklenků v klášteře. Při podrobnějším pohledu je ovšem patrné, že obraz lunetě rozměrově nevyhovuje, z čehož se dá usuzovat, že každý obraz byl svými rozměry přizpůsoben konkrétnímu výklenku.

XXI. Dvanáctiletý Kristus v chrámu [20]

Výjev připomíná příběh, který lze najít i v knize Martina z Kochemu. Ten popisuje, jak se sv. Josef s Pannou Marií museli po oslavách v Jeruzalémě ještě zdržet a poslali Krista s příbuznými, aby šel domů napřed. Kristus se však od ostatních oddělil a vrátil se zpět do města. Kochem živě popisuje bolest a utrpení rodičů, kteří se o ztrátě syna následně dozvěděli. Po třech dnech a nocích urputného hledání syna, Panna Marie zaslechla zvěst o chlapci, jež rozmlouvá s doktory v chrámu.¹²⁹

Pischel nás obrazem uvádí do dění v chrámu, kde na stupínku mezi všemi sedí dvanáctiletý Kristus obklopen silnou září, jak diskutuje s přítomnými učenci. Ti rozmlouvají s Kristem i mezi sebou a listují v knihách, které jsou rozloženy všude kolem. Zdá se, že učenci jsou na rozdíl od Krista oděni do dobových obleků, což dokazují skládané barokní límce na mužích sedících po pravici Krista, dále barevné punčochy a nejkřiklavější dobovou vymožeností jsou kulaté brýle na nose vousatého učence. Celou scénu sleduje i Panna Marie se sv. Josefem stojící ukryti za mohutným chrámovým sloupem (opět označení jemnou svatozáří). V levém rohu kompozice je o část vystupující architektury opřena kartuše s nápisem „*Huc animi ad medium tendant huc oia tendant Omnia nam medium hoc qui tenet ille tenet.*“ a v protějším rohu je zřejmě vepsáno i jméno donátora „*Praen. Dnus Joannes Norberto Beran Comisarius Regius.*“.

Obraz má obvyklé vady - plátno je špinavé, barvy jsou matné a ztmavlé. Z důvodu špatného uložení je na mnoha místech sedřena barva a chybí i část ozdobného rámu.

---

¹²⁹ SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007, s. 423-434. ISBN 978-80-7203-919-7, více o genezi námětu viz ROYT, J. *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice: Karmášek ve spolupráci s Muzeem Šumavy v Sušici, 2010, s. 33-34. ISBN 978-80-87101-22-3.

XXII. Nalezení Krista v chrámu

Obraz byl již předán do restaurátorské dílny, proto nebylo možné jej studovat a pro jeho popis jsem musela použít dostupné fotografie. Děj přímo navazuje na předchozí výjev, jedná se tedy o setkání svatých rodičů se znovunalezeným Kristem.

V tomto případě můžeme sledovat dojemnou scénu, kdy veselý Kristus vychází z chrámu, kde na něj již čeká s rozevřenou náručí Panna Marie. Vedle ní stojí opřený o svoji hůl sv. Josef a zřejmě se chystá chlapce pokárat. Z Kristova postoje a gest lze soudit, že se snaží situaci vysvětlit a vztyčeným ukazováčkem k nebi se odkazuje na Boží vůli. Pozadí obrazu je velmi tmavé a téměř se nadá rozeznat, jen v levé části kompozice vystupuje chrám, z něhož Kristus vychází, a kde je i opřená kartuše s nápisem „*Iussa DEI attinueret dolet pia mater at obstat Caelicus humani victor amoris amor.*“.

Obraz je ve velmi špatném stavu, kdy se celé plátno sesunulo z konstrukce blind rámu a v místě, kde tato konstrukce praskla, se pomačkalo a potrhalo. Dalšími vadami jsou skvrny na malbě, její ztmavnutí, drobení a oprýskávání.

XXIII. Svatá rodina v Josefově dílně

Zde se jedná o výjev z každodenního života sv. Rodiny. Např. Kochem ve své knize píše, že Kristus byl svým rodičům velmi nápomocný, ačkoliv oni se této pomoci se vši zdvořilostí bránili, neboť nechtěli využívat božího syna. Kristus však rodičům pomáhal rád, a proto trávil hodně času se sv. Josefem v tesařské dílně.¹³⁰

Výjev umožňuje náhled do soukromého života sv. Rodiny. Panna Marie sedí na podušce u soklu sloupu a navíjí nit na vřeteně. Vedle jejích nohou leží další potřeby k šití, jako je jehelník s jehlami, železné nůžky a klubko příze. V levé polovině kompozice pak sv. Josef s Kristem ukládají do dřevěné krabice nejrůznější tesařské nářadí, např. kladívka, pravítka, úhelník či sekery. Na dění v dílně dohlíží všudypřítomní andělé a pravou stranu interiéru zčásti zakrývá rudá draperie. Vpravo pod soklem sloupu je vepsané jméno donátora „*Adm. Rever. Vener. ac Eximius Dnus Josephus (...) A.A. L.L. et Phil. magistr. S.S. Theolog. Baccal. format Curatus Horzepnicensis f. f.*“ a vlevo je opřená kartuše s nápisem „*Nate DEO fabro mundi faber ipseque mundi Quidni dicaris filius esse fabri.*“.

Obraz má opět typicky poškozené barvy a celá malba podléhá i značné krakelaci (především při okrajích obrazu). Ozdobný rám je na mnoha místech odlomen, díky čemuž se následně poškodilo i plátno.

---

¹³⁰ SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha, 2007, s. 415-421 a 438-442. ISBN 978-80-7203-919-7.

XXIV. Smrt svatého Josefa [21]

I smrt pěstouna Páně výstižně popisuje Martin z Kochemu. Ten uvádí, že Bůh k sobě vzal sv. Josefa se vši milostí především proto, aby neviděl všechno utrpení, které čeká jeho milovanou manželku a syna.¹³¹

Malíři se podařilo zachytit dojemnou scénu Josefova odchodu. Panna Marie sedí vedle nebožtíkovy postele a s rukama na srdci se k němu naklání. Z druhé strany postele sedí dospělý Kristus a gestem dává Josefovi poslední požehnání. Za jeho zády se na zem snášejí andělé a pláčou pro velikost mrtvého muže, kterou dokazují i paprsky světla, dopadající na jeho hlavu. Celá pravá část kompozice je zahalena temnou draperií, z níž vystupuje část architektury se jménem donátora „*Adm. Rever. Vener. ac Eximi. Dnus Mathias Schlapanovsky AA. L. L. et Phil Magr SS. Theol Baccal format curat Smrdoviensis f. f.*“ a na protilehlé straně výjev ukončuje kartuše s nápisem „*Vivit dum moritur complexus inter amantum Illud nempe novum est vivere amando mori.*“.

Obraz byl na několika místech potrhán, především tam, kde plátno nevydrželo pnutí a vytrhalo se z hřebů, kterými bylo připevněno k napínacímu rámu. Barevná vrstva je opět ztmavlá, při krajích jsou znatelné skvrny a do malby je vydržená konstrukce opěrného rámu.

XXV. Svatý Josef unášen do nebeské slávy [22a]

Celou sérii uzavírá obraz znázorňující vzlet Josefovy duše do nebeské slávy. Tento výjev se od ostatních liší i tím, že je do něj zakomponován odkaz na samotný německobrodský klášter.

Malba působí na rozdíl od ostatních výjevů enormně dynamicky. Uprostřed na velkém hustém oblaku stoupajícím vzhůru sedí sv. Josef, jednou rukou drží svoji rozkvetlou hůl a celým svým tělem přijímá boží milost, jež na něj dopadá v podobě světelných paprsků. Okolo něj poletuje spousta andělů, z nichž dva malí snášejí na Josefovu zářící hlavu věnec z bílých kvítků, jeden větší anděl za jeho zády nese bílou lilii, jiní dva postrkují oblak, na němž sv. Josef sedí vzhůru, a další si hrají v pozadí či přidržují v levém rohu kartuši s nápisem „*Nutrior, Custos, Tutor nos, nostra Patronos Esca, ope, praesidio pasce, tuere, fove.*“.

Jedinečnost obrazu tkví v tom, že v pravém rohu kompozice ustupují oblaka a dovolují tak pohled na samotný německobrodský klášter. Jedná se o jedno z nejstarších vyobrazení kláštera vůbec. [22b].

---

¹³¹ Tamtéž, s. 446-447.

Obraz byl zrestaurován již v roce 2009 a nyní je umístěn do lunetového výklenku hned nad schody do prvního patra, takže tento obraz spatří návštěvník jako první, což je příhodné, neboť výjev je strhující.

3.4 Augustiniánský cyklus

Zkompletovat informace o cyklu obrazů s výjevy ze života sv. Augustina je daleko těžší, než u toho předcházejícího. V klášterní kronice *Annales Nostris...* se nachází jen stručný zápis z roku 1756, který uvádí, že namalování cyklu bylo opět svěřeno malíři Jakubu Pischelovi za cenu 256 florénů a další informace, jako nápisy z kartuší či stručné popisy dějů uvedeny nejsou. Poměrně matoucí je také informace ze článků Iva Kořána, který si zřejmě mylně vyložil zápis z klášterní kroniky, kde je název cyklu uveden jako: „...*Vitam SS: Legislatoris nostri D. P: Augustini...*“.¹³² Kořán v obou svých článcích přisoudil cyklu lunet název Život sv. Legislatora, ovšem žádného světce pod tímto názvem dohledat nelze.¹³³ Autor tak zřejmě dal příliš velkou váhu slovům *SS: (Sanctissimi) Legislatoris*, v překladu nejsvětější zákonodárce, či v tomto případě řeholedárce, které je ale jen dalším označením sv. Augustina a v této formě se v českém jazyce nepoužívá.¹³⁴

Další komplikací při práci s cyklem, byl stav jednotlivých lunet, který byl v několika případech tak žalostný, že ani nebylo možné rozpoznat jednotlivé výjevy. Naopak dobrou zprávou bylo alespoň to, že téměř polovina lunet již byla zrestaurovaná a je k nim volný přístup.

Původní počet obrazů není nikde uveden, je však pravděpodobné, že se jednalo o stejný počet, jako v případě cyklu s výjevy ze života sv. Josefa, tedy dvacet pět kusů. Podle zápisu z rozhodnutí o prohlášení lunet za kulturní památku se jich do dnešních dnů dochovalo dvacet jedna, ovšem z mého bádání vyplývá, že k cyklu patří ještě jedna luneta, mylně zařazená do předcházejícího cyklu.¹³⁵

Názvy i pořadí lunet jsem (až na poslední dvě položky) převzala z rozhodnutí o prohlášení lunet za kulturní památku, neboť nebylo možné opřít se o záznam v klášterní kronice, a navíc několik výjevů zcela chybí. Vlastní interpretace by tak byla složitá a mohla by být navíc i zavádějící.

---

¹³² *Annales Nostris...* SOkA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 2, nestr., Paměti *augustiniánského kláštera z let 1733-1783*. Záznam z roku 1756.

¹³³ KOŘÁN, I. *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (čas zápasů a bojů)*. In: Havlíčkovobrodsko 6, 1992, s. 26 a KOŘÁN, I. *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*. In: Umění XI, 1963, s. 146.

¹³⁴ Slovy *Sanctissimi Legislatoris* bývají označeni zakladatelé řádů např. *Sanctissimi Legislatoris Benedicti* atd..

¹³⁵ To dokazuje i zápis v *Annales Nostris...*, kde se u záznamu o cyklu ze života sv. Rodiny resp. sv. Josefa žádná zmínka o „*Druhé scéně z obětování v chrámu*“ nevyskytuje.

Na základě snahy o přeložení nápisů z kartuší a práce s původní latinskou literaturou se potvrdilo mé předchozí tvrzení, že malíř Pischel neuměl latinsky. Kartuše obsahují slova či fráze vtržené z kontextu, vždy z jedné strany či odstavce konkrétní publikace, které však svým gramatickým tvarem neodpovídají.¹³⁶

3.4.1 Popis obrazů cyklu ze života sv. Augustina

I. Řeholní kněží před biskupem

Podpořit tento výjev literaturou se mi bohužel nepodařilo, avšak je pravděpodobné, že se jedná o přijetí řehole novými řádovými bratry.

Scéna se odehrává před vstupem do chrámu, kde stojí skupina kněží. Na schodech vedoucích z chrámu stojí hlavní kněz (biskup) a spolu s dalšími bratry, kteří mu stojí za zády, předává knihu s řádovými regulami kněžím v černých hávech stojícím před chrámem. Celá scéna je zasazená do iluzivní architektury, která vystupuje z pozadí a vpravo ji doplňuje bohatě zdobená barokní kartuše s nápisem „*Pervenit ad episcopatum. Volui habere in ista domo episcopii mecum Monasterium Clericorum S.P. August. 355.*“, kterou přidržuje malý anděl.

V tomto případě velmi utrpěla barevná vrstva, která je ztmavlá, matná a znečištěná nánosy prachu a holubího trusu. Ozdobný rám zcela chybí, plátno je po okrajích potřhané a na mnoha místech je sedřená barva. Momentálně je obraz v dílně restaurátora a do konce roku 2013 by měl být vystaven v prostorách kláštera.

II. Augustin mezi manichejci [23]

Sv. Augustin shrnuje devět let svého života mezi manichejci, následné procitnutí z bludu a nalezení boží pravdy na stranách svého díla *Vyznání*.¹³⁷ Poté co Augustin našel Boha a nechal se pokřtít, začíná právě proti manichejcům vystupovat. Své námitky proti nim sepisoval do smyšlených dialogů, kde svému protivníkovi pokládal otázky či odpovídal na jeho a snažil se mu vysvětlit pravou podstatu křesťanství a vyvrátit základy manichejského učení. Příkladem takového dialogu je spis *Proti Felikovi*.¹³⁸

Děj se odehrává v potměšlém interiéru, uprostřed je shromážděna skupina učenců, v jejichž středu sedí sv. Augustin. Ten je navíc odlišen barvou svého oděvu, má na sobě rudý

---

¹³⁶ Podle odkazů ve spodních částech kartuší se jedná hlavně o díla: S. Aurelius Augustinus. *Confessiones*; Possidius. *Vita S. Augustini*; Nebridius. *De Vita et Virtutibus S. Augustini*.

¹³⁷ AUGUSTIN. *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání*. Praha. 1926, s. 72-134.

¹³⁸ AUGUSTIN. *Aurelius Augustinus: Říman, člověk, světec*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 83-123. ISBN 80-702-1266-7.

plášť, výrazný čepec s ozdobou a modrou kazajku. Ostatní muži jsou - až na jednoho - oblečeni ve tmavých oděvech a tvoří kulisu debaty sv. Augustina s mužem ve žlutomodrém oděvu, otočeného zády k divákovi. Všechny postavy vedou podle postoje a výrazné gestikulace živý rozhovor, při němž hledají oporu pro svá tvrzení v nejrůznějších knihách, které jsou rozevřeny na stole i na zemi. Celou scénu doplňuje vpravo dole kartuše s nápisem „*Incidi in homines superbe delirantes, et carnales nimis in qvoru ore laquei Diaboli. Vae Vae qvibus gradibus deductus sum in profunda inferni Lib. 3. Conf. C. 6.*“, který si nerušeně čte malý anděl.

Tento obraz byl již zrestaurován a vystaven v lunetovém výklenku nynějšího zasedacího sálu. Ten je uzamčen, ale na vyžádání je přístupný. Umístění v zasedacím sále je pro barokní lunetu poměrně nešťastné, neboť celý dojem z díla narušuje stylizovaná výzdoba místnosti z období socialismu. Původní stav obrazu byl v celku dobrý, plátno nebylo nijak potřhané, ovšem malba byla ztmavlá, špinavá a na mnoha místech se objevily krakely.

III. Návštěva u sv. Augustina [24]

Jakub de Voraigne popisuje ve Zlaté *legendě* zázrak, který se stal těsně před smrtí sv. Augustina roku 430, když Vandalové oblehli město Hippo. V té době se k Augustinovu stáří přidala i těžká nemoc, která jej upoutala na lůžko. Jednoho dne k němu přišel nemocný muž, který jej prosil, aby mu podle vidění, které měl předešlý den, vložil sv. Augustin ruku na hlavu a uzdravil jej. Augustin zpočátku muži nechtěl uvěřit, nakonec mu však vyhověl, modlil se za něj, dotkl se ho a muž se rázem uzdravil.¹³⁹

Jakub Pischel takřka přesně ztvárnil popsany příběh. Scéna zobrazuje sv. Augustina v řeholním rouše, jak leží v posteli a z gesta jeho ruky je patrné, že žehná muži s ovázanou hlavou, jež před ním klečí. V pozadí zázraku přihlíží pět dalších mužů oblečených v řeholním oděvu či v honosných dobových kabátcích. V levé části kompozice je znázorněn sluha, který podává na malém stříbrném tácku muži v červeném kabátci různé léky a pohledem ještě kontroluje stolek nalevo, jestli na něco nezapomněl. Celý děj se odehrává v měšťanském interiéru, který je na levé straně ozdoben světle modrou draperií zakrývající částečně stolek s léky a na druhé straně ozdobnou kartuší, jež drží malý anděl s nápisem „*Vade ad Augustinum Episcopum, ut tibi manum imponat, et salvuseris. S. Possid: in vita. C 29*“.

Obraz byl roku 2009 zrestaurován a je možné si jej prohlédnout v prostorách kláštera. Jeho původní stav byl oproti jiným vcelku dobrý, nejhorší poškození vykazovala spodní

---

¹³⁹ VORAGINE, J. de. *Legenda aurea*. Vyd. 1. Překlad Václav Bahník. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 207-208.

strana, kde se plátno uvolnilo z tzv. blind rámu, zvlnilo se a díky tomu se zde odřela barva. Další vady byly typické pro celý cyklus, např. ztmavnutí, pár menších trhlin atd..

IV. Smrt svěřce [25]

Výjev zobrazuje oplakávání smrti sv. Augustina, jež zemřel ve věku sedmdesáti sedmi let ve městě Hippu.

Malíř dovoluje divákovy nahlédnout do místnosti, kde řádoví bratři v tmavých hávech klečí kolem postele sv. Augustina a modlí se za něj. Vedle postele je přistaven malý stůl, na němž jsou položeny atributy Augustinovy biskupské hodnosti, tj. mitra s berlou, a dále zde stojí dvě zapálené svíce, krucifix, malá stříbrná nádobka a lžička. Celá scéna působí velmi intimně, bratři a kněží tiše truchlí pro zesnulého Augustina, jež má sepjaté ruce na prsou a okolo něj se rozprostírá jemná záře. V pravém rohu kompozice malý anděl přidržuje kartuši s nápisem „*Membris omnibus sui corporis incolumis nobis astantibus, videntibus et orantibus obdormivi in pace. S. Possid C 31.*“

Vyjma obvyklých závad má plátno dvě větší trhliny a celá spodní část se uvolnila z napínacího rámu, následkem čehož se lehce potrhala a odřela. V této chvíli je plátno v restaurátorské dílně a do konce roku by mělo být vystaveno v prostorách kláštera.

V. Sen svaté Moniky

Pischel na obraze pravděpodobně znázornil situaci, kdy Bůh prostřednictvím anděla vnuknul spící Monice sen, který ve svém *Vyznání* popisuje i sv. Augustin. Jeho matka mu jednoho dne tento sen vyprávěla, a popisovala, jak k ní skrze ústa zářícího chlapce promluvil Bůh a řekl jí, ať vytrvá a nezavrhuje svého syna poblouzněného manichejským učením. Doslova jí řekl „*Kde jsi ty, tam bude i on*“ a na základě těchto slov Monika nikdy nepřestala věřit v Augustinovo prozření.¹⁴⁰

Děj se odehrává uprostřed Moničina pokoje, kam přilétl anděl, jehož seslal Bůh. To dokazuje i záře, jež vychází z vrcholu oblouku lunety. Monika je znázorněna, jak spí s podepřenou hlavou vsedě u stolu, na němž stojí krucifix a vedle leží rozevřená kniha. V pozadí do místnosti vcházejí dvě postavy, zřejmě mladý Augustin (rozeznatelný podle oděvu, jež je po dobu Augustinova mládí na všech obrazech shodný) se svou tehdejší milenkou, což umocňuje starosti a zoufalství sv. Moniky, která si přála mít ze syna dobrého křesťana. Celý výjev je doplněn vlevo tmavou draperií a stoličkou se šicími potřebami a

---

¹⁴⁰ AUGUSTIN. *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání*. Praha. 1926, s. 85-86.

vpravo scénu uzavírá anděl podpírající kartuši s nápisem „*Unde illud somnum Matris quo eam consolatus es ut attenderet, et vi deret ubi esset illa ibi esse et me, unde hoc? nisi quia erant aures tuae ad cor ejus. Lib. 3. Conf. C 11.*“.

Před zrestaurováním byl obraz ve špatném stavu. Odpadl ozdobný rám, plátno se uvolnilo z napínací konstrukce, zdeformovalo se a na mnoha místech odřela barva.

VI. Svatá Monika před Biskupem

I příběh, jak si sv. Monika šla pro radu k biskupovi, popisuje Augustin ve svém díle *Vyznání*, kde píše: „*Dal jsi jí i jinou odpověď ústy biskupa vyrostlého ve tvé církvi a zběhlého ve Tvých knihách. Když ho má matka prosila, aby se mnou promluvil, mé pochybnosti rozptýlil, od bludů odvrátil a k dobrému přivedl...*“.¹⁴¹ Biskup však odmítl Augustina poučovat, neboť věděl, že je dobrým řečníkem a prozatím příliš lpí na své nynější manichejské víře, ale zároveň Moniku ujistil, že za čas Augustin sám najde pravou víru.

Na obraze je zachycena sv. Monika, která se zármutkem ve tváři vypráví biskupovi o svém trápení se synem. Postarší biskup v bohatém rouše a mitře spolu s dalšími dvěma muži v tmavých hávech - zřejmě knězi - vychází sv. Monice vstříc, vlídně jí odpovídá a ujišťuje ji o Augustinově brzké nápravě. V pozadí za Moničinými zády se rozprostírá výhled do ulice, kde postává téměř nezřetelná skupina lidí. V pravém rohu lunety je pak možné spatřit anděla podpírajícího kartuši s nápisem „*Dedisti alterum responsum Matri per sacerdotem tuum quendam Episcopum. Vade a me, ita vivas, fieri enim non potest ut filius istarum lachrymarum pereat. Lib. 3. Cons. C 12.*“.

Obraz je v současné době ve špatném stavu, plátno se na mnoha místech (především při okrajích) povolilo a potrhalo, takže se do malby vyrýsovala napínací konstrukce blind rámu a barva se v těchto místech odrolila. Další závady se týkají barev, jež jsou tmavé, matné a často se odlupují v podobě velkých krakel.

VII. Lekce rétoriky [26]

Sv. Augustin byl zdatným a vzdělaným řečníkem a ve svém mládí se výuce rétoriky dlouhou dobu věnoval. Tomuto životnímu období věnuje několik kapitol svého spisu *Vyznání*, ovšem znalosti v tomto oboru později uplatňuje i v dalších svých dílech.¹⁴² Je velmi

---

¹⁴¹ Tamtéž, s. 87.

¹⁴² „*Po dobu těch let vyučoval jsem řečnickému umění a ovládn jsa ctižádostí prodával jsem výmluvnost vhodnou k vyhrání soudních pří. Ty však víš, o Pane, že jsem si přál mítí - jak se obyčejně říká - dobré žáky, a já prost zlého úmyslu učil jsem je šibalství, aby ho neužívali proti životu nevinného, nýbrž někdy ve prospěch viníka.*“ AUGUSTIN. *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání*. Praha. 1926, s. 90.

pravděpodobné, že se tato scéna odehrává - vzhledem k mládí zobrazeného Augustina - ještě v Tagastě, kde započal kariéru učitele.

Pischel zde diváka nechává nahlédnout do učebny, kde právě probíhá vyučování rétoriky. Sám Augustin ve velmi pestrém oděvu (možný znak jeho mladické nadutosti) sedí ve vysokém křesle uprostřed, hledí do knihy na čtecím pultu a vysvětluje žákům sedícím kolem něj látku. Čtyři žáci v pestrých oděvech sedí za velkou dřevěnou lavicí vlevo a zapisují si poznámky. Další žák, podle všeho starší než ostatní, sedí na stoličce vedle Augustina a v ruce drží rozevřenou knihu. Scénu dokresluje globus u Augustinových nohou a také kartuše, kterou s námahou podpírá anděl v pravém rohu obrazu, kde je napsáno „*Docebam illis in annis artem Rhetoricam, quam exhibebam in illo magisterio diligentibus vanitatem, et quaerentibus mandacium, socius eorum. Lib. 4. Cons. C 2.*“.

Obraz byl roku 2011 zrestaurován a vystaven, ale bohužel na nevhodné místo, neboť byl umístěn (spolu s obrazem „Oběd Svaté Rodiny“) do průchodu mezi křížovou chodbou a novější částí kláštera pod plochý strop, což naprosto stírá význam jeho lunetového tvaru. Původní stav obrazu byl povážlivý, neboť plátno téměř nedrželo na napínacím rámu, malba byla potrhaná, zlámaná (především při spodním okraji, který nedržel na rámu) a zkrkelovaná. Další vady se opakují na všech obrazech - ztmavlé barvy, zašlá špína a často i pozůstatky holubího trusu...

VIII. Shromáždění řádových bratří kolem „Řehole“ [27]

Poté, co byl sv. Augustin vysvěcen na kněze, založil v Hippu při chrámu malý klášter, kam se uchýlil se svými přáteli, a kde, jak popisuje Possidius setrval až do konce svého života.¹⁴³

Malíř zobrazil sv. Augustina uprostřed chrámového interiéru, sedícího na vyvýšeném místě, jak v ruce drží otevřenou knihu s řeholí (uvnitř knihy je nápis „*REGULA Ante oia fratres charissimi diligatur Deus, deinde proximus*“). Augustin je obklopen skupinou řádových bratří v řeholních hávech, kteří klečí kolem něj a modlí se. Vlevo je výhled do ulice na další domy a vpravo je malý anděl přidržující ozdobnou barokní kartuši s nápisem „*Factus presbyter monasterium Monachorum intra ecclesiam mox instituit, et cum Dei servis vivere*

---

¹⁴³ „Soon after he had been made presbyter he established a monastery within the church and began to live with the servants of God according to the manner and rule instituted by the holy apostles. The principal rule of this society was that no one should possess anything of his own, but that all things should be held in common and be distributed to each one as he had need, as Augustine had formerly done after he returned to his native home from across the sea.“

WEISKOTTEN, H. T. *Sancti Augustini vita scripta a Possidio episcopo: Edited with revised text, introduction, notes, and an English vision* [online]. Princeton: Princeton Press. 1919, s. 49 [cit. 2013-05-30]. Dostupné z: <http://ia700402.us.archive.org/34/items/sanctiaugustini00possrich/sanctiaugustini00possrich.pdf>.

coepit secundum modum, et regulam sub SS. Apostolis constitutam. S. Possid in Vit. S. Aug. Cap. 5. “.

Původní stav obrazu nebyl tak špatný, v jednom rohu bylo plátno povolené a vytvořilo vlnu, jinak až na obvyklé zčernání barev a vyrýsování rámu, na kterém bylo plátno napnuto, do malby, nebylo plátno nijak zvlášť poškozeno.

IX. Výjev v refektáři

Výjev zobrazuje příběh, o sv. Augustinovi, jež omýval nohy poutníkovi a rozpoznal v něm převlečeného Krista.

Pischel nám dovoluje pohlédnout do komorního děje odehrávajícím se zřejmě, podle prostřeného stolu, v refektáři. Na stoličce uprostřed sedí muž (Kristus) v převleku poutníka a vedle něj klečí sv. Augustin, který mu omývá nohy. Celé okolí je vyplněno nejrůznějšími předměty a symboly. Vlevo, za Augustinovým zády je stolec (mohl by to být oltář) na němž stojí kříž, a vedle pak čtecí pult s rozevřenou knihou. Vpravo od Krista je prostřený stůl pokrytý bílým ubrusem a v pozadí přináší další pokrmy. Výjev je ukončen kartuší s nápisem *„Augustine (...) hodie Filium Dei et carne humana rece(...) commendo tibi Ecclesiam meam. Nebrid. in Vita S. Augustini (...)“*, o kterou se opírá anděl.

Plátno se lehce povolilo z rámu a na spodní části tak utvořilo vlnu. Malba je silně zčernalá a znečištěná zašlou špínou a holubím trusem, dále jsou na mnoha místech menší trhliny a po celé ploše se objevují kruhové krakely.

X. Kněžské svěcení [28]

Příběh vysvěcení sv. Augustina na kněze a následně na biskupa popisuje nejlépe jeho přítel Possidius.¹⁴⁴ Ten uvádí, že Augustin se po návratu do Afriky vyhýbal chrámům, kde se uvolnilo místo biskupa, neboť tam nechtěl být dosazen. Jednoho dne však navštívil chrám v Hippu, kde byl biskupem již starý kněz Valerius, jež ve chvíli kdy Augustin vstoupil, nabádal přítomné věřící, aby zvolili kněze, který by mu vypomohl. Lidé si všimli přítomného

---

¹⁴⁴ *„Now at this time the holy Valerius was bishop in the Catholic church at Hippo. But owing to the increasing demands of ecclesiastical duty he addressed the people of God and exhorted them to provide and ordain a presbyter for the city. The Catholics, already acquainted with the life and teaching of the holy Augustine, laid hands on him for he was standing there among the people secure and unaware of what was about to happen. For while a layman he was careful, as he told us, to withhold his presence solely from those churches which had no bishops. So they laid hands on him and, as is the custom in such cases, brought him to the bishop to be ordained, for all with common consent desired that this should be done and accomplished; and they demanded it with great zeal and clamor, while he wept freely.“*

WEISKOTTEN, H. T. *Sancti Augustini vita scripta a Possidio episcopo: Edited with revised text, introduction, notes, and an English vision* [online]. Princeton: Princeton Press. 1919, s. 47 [cit. 2013-05-30]. Dostupné z: <http://ia700402.us.archive.org/34/items/sanctiaugustini00possrich/sanctiaugustini00possrich.pdf>.

Augustina a ihned jej zvolili za kněze. Augustin se zprvu bránil a plakal, avšak nakonec svolil, stal se knězem a později i biskupem v hippském chrámu.

Výjev se odehrává v chrámu, kde je shromážděno množství kněží. Vlevo sedí v křesle biskup Valerius (odznaky hodnosti a plášť mu přidržuje pomocník za ním) a Augustinovi, který klečí před ním vkládá kolem krku červenou, zlatem prošívanou štolu. Před Augustinem klečí hoch, který přidržuje rozevřenou velkou knihu, ze které se bude předčítat, a za jeho zády stojí řada kněží, jež podávají další kněžské odznaky např. ornát. Vedle biskupa stojí kamenný stolec, který je zčásti zakryt červenou draperií, a na odkryté části je položen stříbrný tácek s křížem, nádobkou se směsí olejů a dalšími neidentifikovatelnými předměty. Výjev opět doplňuje kartuše s nápisem „*Apprehensus, presbyter factus sum, et per hunc gradum perveni ad Episcopatum. S. P. August: Serm: 355. Cap. I.*“, kterou přidržuje malý anděl.

Obraz byl již zrestaurován a vystaven v klášteře, tentokrát v zasedacím sále, který svou výraznou socialistickou výzdobou ruší barokní atmosféru obrazů. Původní stav obrazu byl špatný, celá plocha malby byla matná a špinavá, plátno se uvolnilo z napínacího rámu a zvlnilo se, díky čemuž popraskala barva. Dále, tak jako téměř u všech obrazů z tohoto cyklu, chyběl ozdobný rám.

XI. Disputace s manichejci [29]

Obraz znázorňuje disputaci mezi Augustinem a manichejcem Fortunatem. Detailní popis celého příběhu opět přináší Possidius, který uvádí, že v době kdy byl Augustin již biskupem, se v Hippu začalo množit manichejské hnutí.¹⁴⁵ Hlavním vůdcem těchto heretiků se stal jistý Fortunatus, se kterým následně vedl Augustin mnohé veřejné diskuze. Na základě těchto událostí sepsal roku 392 Augustin spis *Contra Fortunatum Manicheum*.

Malíř diváka uvádí přímo doprostřed debaty mezi sv. Augustinem a manichejcem Fortunatem. Augustin sedí vlevo v dřevěném křesle a vedle něj na stoličce sedí jeden z jeho řeholních bratří. Oba jsou oděni do tmavých řeholních hávů. Naproti nim sedí Fortunatus se svým stoupencem, oba jsou oděni v bohatých barevných oděvech a naslouchají Augustinovým slovům. Za nimi sedí písaři, jež zapisují každé slovo a v pozadí se tlačí množství přihlížejících. Diskuze probíhá podle všeho poklidně, avšak pocit dramatu vyvolává

---

¹⁴⁵ „*Now in the city of Hippo at this time the plague of the Manichaeans had infected and permeated very many, both citizens and strangers, who were seduced and deceived by a certain presbyter of that heresy, Fortunatus by name, who lived and dwelt there*“.

WEISKOTTEN, H. T. *Sancti Augustini vita scripta a Possidio episcopo: Edited with revised text, introduction, notes, and an English vision* [online]. Princeton: Princeton Press. 1919, s. 51 [cit. 2013-05-30]. Dostupné z: <http://ia700402.us.archive.org/34/items/sanctiaugustiniv00possrich/sanctiaugustiniv00possrich.pdf>.

rudá barva, kterou jsou vymalovány ubrusy a draperie, která uzavírá scénu. Komentář výjevu nabízí kartuše s nápisem „*Disputatio coepta 1 et 2 finita est die in qua Fortunatus ut gestorum continet fides in Catholicam assertionem potuit vacuare nec Manichaeorum Sectam veritate subnixam* (dále nečitelné).“, o níž se opírá anděl.

Obraz byl minulý rok zrestaurován a vystaven, tak jako předešlý obraz do zasedacího sálu v klášteře. Původní stav se také podobal předešlému, tzn., byl znečištěn usazenou špínou a holubím trusem, po stranách byl potrhán a na mnoha místech se sedřela barva.

XII. Píšíci Augustin [30]

Výjev se nedá přesně ztotožnit s konkrétní událostí ze života sv. Augustina, je ale patrné, že malíř zachytil světce při práci na jednom z jeho spisů.

Svatý Augustin sedí za psacím stolem, s rozloženou velkou knihou, do které píše, a vedle ní jsou poleženy i jeho biskupské odznaky (mitra a berle). V tu chvíli k němu slétá malý anděl a navléká na jeho psací brk drobný věneček. Za Augustinovými zády je díky výhledu z okna možné spatřit zářící stavbu na zvláštním skalním výběžku (vyobrazení nebeského Jeruzaléma), nad níž se vznáší bílá holubice (znamení Ducha svatého). Celá scéna působí trochu přeplněně, vlevo je zobrazena stolička s knihou, další knihy a svitek leží na zemi, v pravé části kompozice je pak knihovna se spisy, částečně zahalena tmavomodrou draperií, o níž je opřena kartuše s nápisem „*Doctrinam Augustini Secundum praedecessorum Pontificum statuta, Romana seqvitur et servat Ecclesia. Ioan. Papa 2 Epist: 3.*“.

Obraz byl roku 2012 zrestaurován a nyní je vystaven v klášterní chodbě v jednom z lunetových výklenků. Původní stav byl žalostný, plátno bylo částečně strženo z napínacího rámu, díky čemuž se potrhalo a popraskala malba. Další vady jsou stejné jako u předešlých maleb.

XIII. Modlitba sv. Moniky

Značná část obrazu chybí, a proto je velmi obtížné určit hlavní námět. Děj se odehrává pravděpodobně v chrámovém interiéru, kde je v levé části kompozice vyobrazena sv. Monika, jak klečí a modlí se. Z vrcholu lunety pak vychází silná záře, v níž lze rozpoznat zářící písmena IHS (litera H je uprostřed doplněná křížem), kolem nichž poletují andělé. V pravé části lunety je pak vyříznut téměř pravidelný obdélník, bývala v něm asi další postava. V pravém rohu lze opět nalézt zdobnou kartuši s nápisem „*Hoc Nomen Salvatoris mei, in ipso adhuc lacte Matris tenerum cor neum pie biberat et alte retinebat. S.P. Augustino Libro 3. Confessio(...) C 4.*“.

Jak již bylo naznačeno, obraz je díky vyříznuté části znehodnocen. Plátno je povolené, snadno se odírá barva. Nebýt však vyříznutého otvoru, bylo by vcelku v dobrém stavu, pomíneme-li typické ztmavnutí barev.

XIV. Sv. Monika pláče pro Augustina

Obraz výmluvně zobrazuje příběh, o kterém vypráví i sv. Augustin ve svém spise *Vyznání*, kdy i přes nesouhlas své matky odjíždí na studia do Říma. Jelikož sv. Monika nechtěla o jeho odjezdu ani slyšet, řekl jí Augustin, aby přespala v kapli sv. Cypriana poblíž přístavu, a v noci potají odplul připravenou lodí. Poté, co sv. Monika zjistila, že ji Augustin obelstil a odjel, rozplakala se a obracela se k Bohu o pomoc.¹⁴⁶

Plátno bylo značně poškozeno, ale i přes to, je zde možné rozeznat několik postav. Jednou z nich je sv. Monika, která hořce pláče, jednou rukou se drží za srdce a druhou rukou se snaží zabránit Augustinovi v odjezdu. Vedle ní stojí mladý Augustin v bohatém barevném rouše doplněném typickým čepcem a za jeho zády stojí další dvě mužské postavy, které přihlížejí celému dění. Pro špatný stav obrazu je téměř nemožné rozpoznat jakékoliv detaily v pozadí. Jediným výraznějším prvkem je jen zdobná kartuše s nápisem „*Cum pro me flet ad te Mater mea fidelis tua. Intrabant in conspectum tuum preces ejus, me tamen climittebas adhuc volui et involui illa caligine. Lib. 3. Conf. C 11.*“, kterou přidržuje malý anděl.

Obraz byl těžce poškozen, neboť praskla konstrukce napínacího rámu, která přidržovala plátno, to se v důsledku toho zvlnilo, vytvořily se ostré zlomy a plátno se potrhalo. Další vady byly již mnohokrát popsány např. krakelace, ztmavlé barvy, zašlá špína atd. Restaurování obrazu není v nejbližší době plánované, proto byly největší trhliny, tak jako u ostatních pláten, zajištěny japonským papírem a provizorně byla opravena i podpůrná konstrukce, aby nedocházelo k jeho další destrukci.

XV. Rozhovor s matkou o věčném životě [31]

Scéna na obraze je zřejmě volným ztvárněním „*Rozmluvy s matkou o nebi*“, jež sv. Augustin popisuje v desáté hlavě *Vyznání*. Rozhovor se odehrává na sklonku života sv. Moniky v Ostii nad Tiberou, tedy v Itálii, kam následovala svého syna. Monika s Augustinem stojí u okna do zahrady a rozmlouvají o životě na onom světě.¹⁴⁷

¹⁴⁶ AUGUSTIN. *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání*. Praha. 1926, s. 136-137.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 286-289.

Pischel scénu lehce pozměnil, neboť oba světce umístil před dům se strhujícím výhledem do stylizované krajiny s architekturou. Sv. Augustin i Monika jsou oděni v řádových hávech, rozmlouvají spolu a hledí do dáli. Výjev je opět doplněn kartuší s nápisem „*Apud ostia Tyberiana remoti a turbis colloqvebamur cum Matre soli valde dulciter qvalis futura elle vita sterna SS^{ot}, vilescebatque nobis mundus iste inter verba cum (...)*“, kterou podepírá anděl.

Obraz byl poškozen téměř stejně, jako předešlý, jen rám, na němž bylo napnuto plátno, byl zlomen v jiném místě. Velmi utrpěla i spodní strana plátna, která byla pomačkaná, potrhaná a částečně zde opadávala barva.

XVI. Augustin oznamuje své obrácení matce

Identifikace obrazu byla ztížena tím, že jsem si jej nemohla osobně prohlédnout, protože obraz byl již převezen do restaurátorské dílny a dostupné fotografie jsou ve špatné kvalitě. Pravděpodobně se jedná o příběh, kdy sv. Augustin vypravuje matce o svém procitnutí z bludů a obrácení.¹⁴⁸

Rozeznat detaily je nemožné, s jistotou lze určit sv. Augustina oděného stále ve svém bohatém barevném rouše (ozdobný čepec je tentokrát položen vedle světcových nohou), který sedí v pravé části obrazu a z gesta je patrné, že něco živě vypráví své matce. Monika stojí na opačné straně kompozice s rukama v děkovním či prosebném gestu oranta. V horní části lunety jsou dále rozpoznatelní dva andělé a záře, která dopadá na Augustinovu hlavu (jako symbol jeho prozření). Zcela vpravo další malý anděl přidržuje lunetu s nápisem, který je díky poškození plátna těžce čitelný, s jistotou však lze říct, že jde o citát z „...*Lib. 8. Conf. C 12.*“.¹⁴⁹

Plátno bylo díky zcela chybějící rámové konstrukci značně polámané a potrhané. V místech, kde se vytvořili ostré zlomy (téměř po celé ploše malby) se vydrolila a odřela barva, a proto bylo velmi složité rozpoznat jakékoliv detaily. Obraz se momentálně restauruje a do konce tohoto roku by měl být vystaven v prostorách kláštera.

---

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 259-260.

¹⁴⁹ Citát z Augustinova Vyznání, knihy osmé, hlavy dvanácté. Jedná se zřejmě o složení slov ze strany 143 latinského vydání Augustinova Vyznání, ovšem autor si některá slova pozměnil např.: na kartuši začíná citát slovem „*Depresso*“. Takto by mohlo vypadat znění nápisu po poskládání slov: „*Repressoque impetu lacrymarum codicem Apostoli arripui, apemi, et legi. Non in comessationiuus et ebrietatihus nec ultra volui legere nec opus erat.*“

AUGUSTINUS. *S. Aurelii Augustini Confessiones* [online]. Oxonii: J.H. Parker; Londini J.G. et P. Rivington. 1838, s. 143 [cit. 2013-05-30]. Dostupné z <http://archive.org/stream/a545544600auguuoft#page/n159/mode/2up>.

XVII. Křest sv. Augustina

Obraz podlehl značné destrukci, a to do té míry, že lze jen stěží poznat hlavní námět. Momentálně je plátno bez napínacího rámu, značně pomačkané a odřené, díky čemuž jsem neměla možnost si jej prohlédnout, protože manipulace s ním by vyžadovala odbornou asistenci. V tomto případě se mi nepodařilo získat ani dokumentační fotografie, které by mi plátno přiblížily.

XVIII. Sv. Augustin

Obraz je bohužel v tak špatném stavu, že jedinou identifikovatelnou osobou je sv. Augustin, a to na základě jeho atributu - planoucího srdce. V pravém rohu lze ještě rozpoznat text napsaný na rozdíl od ostatních obrazů na stylizovaném rozvinutém pergamenu, který je tak variantou ozdobné barokní kartuše „*Felix anima quae terreno resoluta circere libera caelum petit. S. Aug. in Manual C. 6.*“.

Ani toto plátno jsem neměla možnost vidět osobně, neboť bylo v tak špatném stavu, že nebylo možné s ním manipulovat. Ležel vyrovnán spolu s dalšími zcela zničenými plátny na sobě, a proto jsem se musela spolehnout pouze na fotografickou dokumentaci.

XIX. Vnitřní boj

Příběh urputného vnitřního boje je detailně popsán v několika kapitolách Augustinova *Vyznání*. Odehrává se v Itálii, kde poznal mnoho lidí (např. biskupa Ambrože), kteří mu pomohli prožít a stát se křesťanem.¹⁵⁰

Výjev se odehrává uprostřed místnosti, kde za stolem sedí sv. Augustin (stále ve svém barevném rouše a čepcem s ozdobou), listuje velkou knihou a diskutuje se dvěma muži. Jedním z nich by mohl být jeho přítel Alypius. Oba muži jsou částečně oděni do dobových oděvů. V pozadí, za zády muže v zeleném plášti, přihlíží dění ještě jedna postava (sluha) a v pravém rohu scény doplňuje bohatě zdobená kartuše s nápisem „*Quid est hoc. Surgunt indocti, et coelum apiunt, et nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi volu tamur in carne et nqvine? Lib. 8. Conf. C. 8.*“, o kterou se opírá malý anděl.

Původní stav obrazu byl opravdu žalostný, plátno bylo odtrženo od napínacího rámu, pomačkalo se, zlámalo a při okrajích potrhalo. Ve spárách zlomů se vydrolila barva, malba byla znečištěna zašlou špínou a holubím trusem. Obraz byl roku 2012 zrestaurován a nyní je možné jej shlédnout v jednom z lunetových výklenků v klášteře.

---

¹⁵⁰ Augustin. *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání*. Praha. 1926, s. 247-257.

XX. Křest sv. Augustina s Alypiem a Adeodatem

I svůj křest velmi výmluvně popisuje Augustin ve spisu *Vyznání*, kde uvádí, že spolu s ním se nechal pokřtít i jeho věrný přítel Alypius a také Augustinův nemanželský syn Adeodat.¹⁵¹

Námět obrazu je díky stavu plátna možné rozpoznat jen z části. Obraz jsem kvůli jeho stavu opět nemohla osobně vidět, proto jsem námět popisovala pouze z dostupných fotografií. Zřetelně lze rozeznat jen několik mužských postav (pomocníků při obřadu) oděných v bílých rouších. Jeden z nich drží rozevřenou knihu, druhý stojí vedle něj a zřejmě z ní předčítá, další postava pak stojí vpravo a drží stříbrný tácek s kovovou krabičkou. Částečně lze přečíst i nápis na kartuši „*Ubi tempus advenit quo me nomen dare oporteret, relicto rure, Mediolanum remeavimus, et baptizati sumus, et fugit a nobis sollicitudo vitae praeteritae. Lib. 9. Conf. C. 6.*“.

Obraz taktéž podlehl rozsáhlé devastaci, zcela mu chybí napínací rám, plátno je silně pomačkané, polámané a v ostrých zlomech chybí barva. Dále je obraz (hlavně při okrajích) potrhaný, ušpiněný a znečištěný holubím trusem.

XXI. Sv. Augustin se loučí se svými spolubratry (oválný obraz) [32]

Plátno bylo nalezeno bez napínacího rámu s velkou trhlinou uprostřed. Námět byl naprosto neidentifikovatelný a náznak kompozice tvořily jen nezřetelné skvrny barev. Obraz byl v minulém roce restaurován a zřejmě podle výjevu nazván „Sv. Augustin se loučí se svými spolubratry“. Scéna se odehrává na břehu řeky, kde skupina mužů doprovází k lodi postaršího muže s vousy, v závěsu za nimi pak jdou další dvě postavy s nezřetelnými tvářemi. Výjev se mi nepodařilo podpořit žádnou literaturou a ani oděv mužů nijak nenasvědčuje tomu, že by se jednalo o řádové bratry. Zároveň je možné, že výjev zobrazuje Augustina, jak odchází na jednu ze svých cest, neboť jezdil kázat či soudit pře na pozvání jiných církevních obcí. Tyto cesty vykonával i poté, co se stal biskupem ve městě Hippo, kde také později založil klášter, v němž žil se svými blízkými přáteli. Nejsem si zcela jistá zařazením obrazu do lunetového cyklu, spíše se jedná o solitérní dílo, které neodpovídá konceptu ostatních lunet, a které bylo s lunetami pouze nalezeno.

---

¹⁵¹ „Když se přiblížil čas, kdy jsem si měl dáti jméno na křtu, opustivše venkov vrátili jsme se do Milána. Také Alipius chtěl zroditi se v Tobě se mnou, neboť byl již oděn rouchem pokory, přiměřeně Tvým svátostem, a tak mocně ovládal své tělo, že chodil bos i po ledem pokryté půdě italské; věc dosud neslýchaná. Vzali jsme s sebou Adeodata, ježž jsem zplodil ve hříších své smyslnosti.“ AUGUSTIN. *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání*. Praha. 1926, s. 275.

XXII. Torzo lunetového obrazu

Obraz byl mylně zařazen do cyklu ze života sv. Josefa pod názvem „Druhá scéna z obětování v chrámu“. Po spárování záznamů v kronice *Annales Nostris...* s lunetami (na základě porovnání nápisů z kartuší) je však zřejmé, že luneta musí pocházet z Augustiniánského cyklu. Stav malby je tak špatný, že nedovoluje rozpoznat ani přibližný námět výjevu. S určitostí lze říci, že jsou zde vymalovány dvě postavy - jedna ženská a jedna mužská - a dále lze z kartuše přečíst jen několik slov. Souhrnem je plátno bez napínacího rámu, je pomačkané, odřené a částečně i potřhané. V místech, která ušla této destrukci, je možné zachytit jen drobné fragmenty výjevu.

Zcela mimo stojí ještě torzo lunety s neznámým námětem, které tak nelze přiřadit do žádného cyklu. Plátno podlelo totální devastaci, je pomačkané a potřhané, barvy jsou nezřetelné. Jediným identifikátorem tohoto obrazu je nápis na zadní straně „*Obnoveno (...) 1900 Ant. Komárek natěrač, Bed. Nováček dělník, Jos. Bukáček učeň.*“.

4. Současnost: restaurování a následná prezentace děl

Kvůli značně zanedbanému stavu všech pláten, bylo na základě znaleckého posudku a následného ocenění, přistoupeno k jejich restaurování. V nynější době je již zrestaurováno patnáct pláten a restaurace dalších šesti probíhá. Obnovu všech pláten umožnilo město Havlíčkův Brod hlavně díky dotacím z Ministerstva kultury a Kraje Vysočina. Záměrem je - pokud to finance dovolí - postupně zrestaurovat všechny obrazy. Bohužel tři lunety byly nalezeny v tak torzálním stavu, že je jejich obnova neproveditelná.

Obrazy byly po dlouhou dobu, neví se přesně, jak dlouho uloženy na půdě klášterního kostela, kde došlo nejen k jejich značnému zchátrání a mechanickému poškození, ale navíc i k silnému znečištění nánosem prachu a holubím trusem. Podle restaurátorských zpráv je patrné, že nejvíce utrpěla barevná vrstva¹⁵², která byla takřka ve všech případech popraskaná, odřená či oloupaná a na mnoha místech zčernal povrchový lak. Ve velmi podobném stavu byla i mnohá plátna, která byla potrhaná a v místech přibití na rám znečištěná rzí. Dalším velkým problémem byly i tzv. blind rámy, které byly původně lepené, ale často se rozklížily, uvolnily či rozlomily. Z prvních zpráv o nálezů lunet vyplývá, že stav maleb byl tak špatný, že vizuálně nebylo možné rozpoznat některé výjevy.

Postup restaurování byl velmi složitý, proto zde uvádím jen velmi stručně jeho obsah. Souhrnně, byly z obrazů nejprve odstraněny veškeré nečistoty, malba zafixována a plátna se sejmula z rámu. Rámy byly vyčištěny, chemicky ošetřeny, a doplnily se jejich chybějící části. Poté bylo přistoupeno k nažehlení maleb na nové plátno a následně k vypnutí plátna na připravený napínací rám¹⁵³. U samotné malby bylo nutné nejprve vyplnit místa, kde došlo k odloupení barvy tmelem a následně barevně vyretušovat. Obrazy, které na opravu teprve čekají, byly zhruba očištěny a zafixovány japonským papírem, aby nedocházelo k dalšímu chátrání.

Po návratu z restaurátorských dílen byla snaha vrátit obrazy do původního prostředí tj. do výklenků lunet v křížové chodbě. To je bohužel vzhledem k rozsáhlé přestavbě budovy z osmdesátých let možné pouze zčásti. V podstatě pod každou druhou lunetou jsou umístěny dveře do kanceláří, které jsou obloženy robustním dřevěným obkladem, který brání připevnění lunetových obrazů. Do křížové chodby bylo prozatím navraceno jen několik obrazů, dva nebyly do lunetového výklenku umístěny vůbec a jsou umístěny pod plochý strop, což působí poněkud nepatřičně. Čtyři obrazy jsou instalovány v zasedacím sále.

---

¹⁵² Obrazy byly vytvořeny technikou olej na plátně.

¹⁵³ Obrazy jsou vystavovány bez původních ozdobných rámu, neboť se z nich v mnohých případech nedochovalo vůbec nic, nebo jen drobné fragmenty, a proto je již nemělo cenu obnovovat.

Veškeré obrazy umístěné v chodbách je možné kdykoliv shlédnout, ovšem plátna v zasedací místnosti jsou uzamčená a o vstup je nutné požádat. Snaha vrátit obrazy do původního prostoru je opravdu úctyhodná, i když nynější prostředí se stylizovanou socialistickou výzdobou všech prostor, umenšuje celkový význam zmíněných děl a kazí celkový dojem.

Mimo kulturní význam, lze obrazy využít i jako historický pramen, neboť jsou nejen dokladem úrovně dobové řemeslné práce v Havlíčkově Brodě, ale zároveň je možné na jednom z výjevů zahlédnout podobu původního augustiniánského kláštera a města samého. Práce Jakuba Pischela pro zdejší augustiniánský klášter tvoří hodnotný soubor výtvarných děl, který byl Ministerstvem kultury v roce 2006 prohlášen za kulturní památku.

Závěr

Práce na základě bádání - především shrnutí informací z dostupné literatury a pramenů a následná komparace zjištěných skutečností se samotnými díly malíře Jakuba Pischela - dokumentuje rozmach barokní kultury v tehdeším Německém Brodě, ale také současnou problematiku obnovy a navrácení uměleckých děl do původního prostředí.

Po rozebrání jednotlivých obrazů z obou lunetových cyklů je možné říci, že Jakub Pischel byl nadaným umělcem lokálního charakteru. Dokázal vytvořit rozsáhlé a úctyhodné dílo, které ovšem nedosahovalo kvalit tehdejších mistrů. Zápisy z kronik *Annales Nostris...* dokládají, že malíř, byl v klášteře po dobu několika desítek let velmi oblíben a často přizván k nejrůznějším pracím. Ačkoliv o jeho životě toho není moc známo, je zřejmé, že v Německém Brodě byl váženým občanem, oblíbeným umělcem a také mnohonásobným otcem.

Do dnešních dnů se dochovala velká část ze souboru Pischelových děl, které je možné prohlédnout si v prostorách havlíčkobrodského kláštera. O významnosti těchto děl svědčí i snaha o restauraci obrazů z obou lunetových cyklů a o jejich návrat do původního prostředí, který je kvůli mnohým přestavbám klášterní budovy umožněn jen z části. Na konci tohoto roku (2013) bude zrestaurováno a vystaveno celkem jedenadvacet pláten z obou cyklů a další restaurace jsou rozplánovány i do příštích let.

Ačkoliv jsou zmíněné obrazové cykly v rámci Kraje vysočina ojedinělé, v klášterním prostředí se objevují poměrně často. V augustiniánském prostředí lze podobné cykly nalézt např. v Praze v klášteře sv. Václava na Zderaze, kde Karel Škréta vytvořil soubor obrazů věnující se životu sv. Václava.¹⁵⁴ Lunetový cyklus, který by byl námětem srovnatelný s výše rozebíranými, lze nalézt v bývalém klášteře augustiniánů kanovníků v Třeboni. Zde neznámý malíř vytvořil soubor dvaceti sedmi obrazů pojednávajících o životě sv. Augustina. Přesto, že se oba cykly zabývají stejnou tematikou, jsou naprosto odlišné. Třeboňský cyklus popisuje Augustinův život až od jeho obrácení a zabývá se i jeho mnohými zázraky¹⁵⁵, na rozdíl od havlíčkobrodského, který sleduje Augustinovu cestu již od jeho mládí.

V této době narůstá zájem o dříve tolik očeňované baroko, na které se pohlíželo převážně skrze dobové tragedie, jako byla třicetiletá válka, protireformační nátlak či panování Habsburků na českém trůnu. Pro lid byla tato éra, později označená za baroko, obdobím

---

¹⁵⁴ STOLÁROVÁ, L - VLNAS, V. (ed.) *Karel Škréta: 1610-1674 : doba a dílo*. Praha: Národní galerie, 2010. ISBN 978-80-7035-458-2.

¹⁵⁵ Podrobněji ROZLIVKOVÁ, A. *Cyklus lunetových obrazů s výjevy z legendy sv. Augustina v Třeboni* [online]. 2009 [cit. 2013-06-17]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Lubomír Slavíček. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170000/ff_b/.

plným strastí, útlaku a vnučování. Je proto s podivem, že barokní architektura a částečně i kultura se v tzv. „selské“ podobě udržela hlavně na venkově až do devatenáctého století. Ani obrozenci nedokázali baroko uchopit - „copový sloh“ byl stále symbolem útlaku a povýšenosti. Přístup k tomuto období se zlepšil až ve dvacátém století a momentálně jeho popularita stoupá.¹⁵⁶ Tento trend potvrzuje i zvýšený zájem o barokní památky v okolí Havlíčkova Brodu, na který tato práce navazuje. Popularitu tématu dokazují i přípravy na výstavu barokních památek na Havlíčkobrodsku, která by se měla uskutečnit v Havlíčkově Brodě na počátku roku 2014.

---

¹⁵⁶ VLNAS, V. (ed.) *Sláva barokní Čechie: Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*. Praha: Národní galerie v Praze, 2001. ISBN 80-703-5258-2.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 2330, *Matrika O farní úřad Havlíčkův Brod z let 1703-1744.*

SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 2324, *Matrika NZ farní úřad Havlíčkův Brod z let 1703-1744.*

SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 2325, *Matrika NOZ farní úřad Havlíčkův Brod z let 1744-1776.*

SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 2332, *Matrika Z farní úřad Havlíčkův Brod z let 1777-1843.*

SOkA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 1, *Paměti augustiniánského kláštera z let 1673-1733.*

SOkA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 2, *Paměti augustiniánského kláštera z let 1733-1783.*

Literatura

AUGUSTIN. *Aurelius Augustinus: Říman, člověk, světec.* Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-702-1266-7.

AUGUSTIN. *Svatého otce a učitele církve Aurelia Augustina Vyznání.* Praha. 1926.

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. III. díl, I. svazek. Žebravé řády.* Vyd. 1. Praha: Libri, 2007. ISBN 80-727-7140-X.

CATALANO, A. *Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách.* Praha: Lidové noviny, 2008. Česká historie, sv. 18. ISBN 978-807-1069-423.

ČORNEJOVÁ, I. (et al.) *Velké dějiny zemí Koruny české 1618-1683.* Sv. VIII. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.

Dějiny českého výtvarného umění, díl II/2. Vyd. 1. Praha. 1989.

DUS, A. J. (ed.) *Novozákonní apokryfy.* Vyd. 2. Překlad Jaroslav Brož. Sv. I. Praha: Vyšehrad. 2006. ISBN 80-702-1839-8.

FLORIÁN, Č. *O zednicích (a kamenících) v Chrudimi do pol. XIX. stol.* In: Časopis společnosti přátel starožitností LIV, 1946.

HONZÁK, F. *Havlíčkův Brod: historie a osobnosti.* Vyd. 1. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-859-8363-X.

- HOROVÁ, A. (ed) *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: N - Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0522-6.
- HORYNA, M. *Jan Blažej Santini - Aichel*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998. ISBN 80-718-4664-3.
- JIRÁSKO, L. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991. ISBN 80-852-4511-6.
- KONEČNÝ, L. *Za horou najdeš údolí. Studie o ikonografii Útěku do Egypta v umění pozdního středověku a renesance*. Praha: Artefactum, 2005. ISBN 80-86890-01-5.
- KOŘÁN, I. *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*. In: Umění XI, 1963.
- KOŘÁN, I. *Umění baroka v Havlíčkově Brodě (čas zápasů a bojů)*. In: Havlíčkobrodsko 6, 1992.
- KUČA, K. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. II. díl. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-14-1.
- MACHOVEC, M. *Svatý Augustin*. Vyd. 2., opr. a dopl., Praha: Akropolis, 2011. ISBN 978-808-7481-394.
- MARROU, H. *Svatý Augustin. Augustin a augustiniáni v českých zemích*. Řím: Křesťanská akademie, 1979.
- NEUMANN, J. *Český Barok*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1969.
- PETR, F. *K dějinám bývalého kláštera v Německém Brodě*. In: Zprávy městského musea v Německém Brodě 1916.
- POCHE, E. (ed.) *Umělecké památky Čech I. A-J*. Praha: Československá akademie věd, 1977.
- POSPÍŠIL, A. *Kolem Václava Stamice*. Havlíčkův Brod, 1947.
- ROYT, J. *Kristus v křesťanské ikonografii*. České Budějovice: Karmášek ve spolupráci s Muzeem Šumavy v Sušici, 2010. ISBN 978-80-87101-22-3.
- SLÁDEK, M. et al. (ed.), *Martin z Kochemu, Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Praha. 2007. ISBN 978-80-7203-919-7.
- SOCHR, J. - SOCHROVÁ, M. *Havlíčkův Brod a okolí*. Havlíčkův Brod: Gradat, 1992.
- SOCHR, J. *Havlíčkův Brod a staletí*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Městský národní výbor Havlíčkův Brod, 1971.
- SOLAŘ, J. *Bývalý klášter bosých augustiniánů s kostelem sv. Rodiny, nyní kolegium Praemonstrátů Želivských a nižší gymnasium v Německém Brodě*. In: Památky archeologické a místopisné III, 1859.
- STOLÁROVÁ, L - VLNAS, V. (ed.) *Karel Škréta: 1610-1674 : doba a dílo*. Praha: Národní galerie, 2010. ISBN 978-80-7035-458-2.

- TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců I. A-K*. Praha, 1947.
- VLČEK, P. (ed.) *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Vyd. 1. Praha: Academie, 2004. ISBN 80-200-0969-8.
- VLNAS, V. (ed.) *Sláva barokní Čechie: Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*. Praha: Národní galerie v Praze, 2001. ISBN 80-703-5258-2.
- VORAGINE, J. de. *Legenda aurea*. Vyd. 1. Překlad Václav Bahník. Praha: Vyšehrad, 1984.

Internetové zdroje

- AUGUSTINUS. *S. Aurelii Augustini Confessiones* [online]. Oxonii: J. H. Parker; Londini J. G. et P. Rivington. 1838. [cit. 2013-05-30]. Dostupné z <http://archive.org/stream/a545544600auguuoft#page/n159/mode/2up>.
- Golčův Jeníkov oficiální stránky města: Stavební památky* [online]. 2013 [cit. 2013-06-19]. Dostupné z: <http://www.golcuv-jenikov.cz/mesto-a-okoli/historie/stavebni-pamatky/>.
- ROZLIVKOVÁ, A. *Cyklus lunetových obrazů s výjevem z legendy sv. Augustina v Třeboni* [online]. 2009 [cit. 2013-05-17]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Lubomír Slaviček. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170000/ff_b/.
- ŘEPA, T. *Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka* [online]. Olomouc, 2010 [cit. 2013-05-17]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D. Dostupné z: <http://theses.cz/id/l33dkr/16500-275204919.pdf>.
- WEISKOTTEN, H. T. *Sancti Augustini vita scripta a Possidio episcopo: Edited with revised text, introduction, notes, and an English vision* [online]. Princeton: Princeton Press. 1919. [cit. 2013-05-30]. Dostupné z: <http://ia700402.us.archive.org/34/items/sanctiaugustiniv00possrich/sanctiaugustiniv00possrich.pdf>.

Seznam obrazové přílohy

Obr. 1: Pohled na Německý Brod ze spisu J. F. Beckovského *Labarum Triumphale*, 1704 (SOkA Havlíčkův Brod, sbírka fotografií, karton 32, fot. 5)

Obr. 2: Kostel sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě (foto Tereza Machovcová 2013)

Obr. 3: Kaple Božího hrobu při kostele sv. Rodiny (SOkA Havlíčkův Brod, sbírka fotografií, karton 8, fot. 19)

Obr. 4: Dobová fotografie kostela sv. Rodiny (SOkA Havlíčkův Brod, sbírka fotografií, karton 8, fot. 7)

Obr. 5: Plán pro instalaci stálé expozice barokního umění v kostele sv. Rodiny (SOkA Havlíčkův Brod, Okresní vlastivědné středisko Havlíčkův Brod, plán stálé výstavy barokní plastiky)

Obr. 6: Bývalý augustiniánský klášter v Havlíčkově Brodě (foto Tereza Machovcová 2013)

Obr. 7a: Původní stav jihozápadního nároží budovy kláštera (přelom 19. a 20 století), (SOkA Havlíčkův Brod, sbírka fotografií, karton 8, fot. 6)

Obr. 7b: Výstavba nového vchodu do budovy kláštera (Archiv ÚZSVM)

Obr. 8: Uzavřená kvadratura kláštera (SOkA Havlíčkův Brod, sbírka fotografií, karton 8, fot. 4)

Obr. 9: Sochy sv. Rodiny od místního sochaře a člena konventu fr. Philipa a Sancto Hermano (foto Tereza Machovcová 2013)

Obr. 10: Hlavní oltář s kazatelnou (foto Tereza Machovcová 2013)

Obr. 11: Kopie původního oltářního obrazu z provizorní dřevěné kaple vytvořená Jakubem Pischelem (SOkA Havlíčkův Brod, Sběrka rukopisů, inv. č. 1, Paměti augustiniánského kláštera z let 1673-1733)

Obr. 12a: Kostel sv. Rodiny s původním vybavením (SOkA Havlíčkův Brod, sbírka fotografií, karton 8, fot. 20)

Obr. 12b: Dnešní podoba kostela sv. Rodiny (foto Tereza Machovcová 2013)

Obr. 13: Záznam svatby Jakuba Pischela s Agneskou Tencziánovou v matrice německobrodské fary z roku 1732 (SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 2330, fol. 114, *Matrika O farní úřad Havlíčkův Brod z let 1703-1744*)

Obr. 14: Záznam úmrtí Jakuba Pischela v matrice zemřelých německobrodské fary z roku 1785 (SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 2332, *Matrika Z farní úřad Havlíčkův Brod z let 1777-1843*)

- Obr. 15: Křížová chodba v bývalém augustiniánském klášteře. Fotografie s původním umístěním lunetových obrazů (SOkA Havlíčkův Brod, sbírka fotografií, karton 8, fot. 5)
- Obr. 16: Zasnoubení sv. Josefa s Pannou Marií (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 17: Setkání Marie s Alžbětou (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 18: Oběd sv. Rodiny (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 19: Svatá rodina na cestě do Jeruzalémského chrámu (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 20: Dvanáctiletý Kristus v chrámu (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 21: Smrt sv. Josefa (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 22a: Svatý Josef unášen do nebeské slávy (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 22b: Dobové vyobrazení kláštera (před polovinou 18. století), (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 23: Augustin mezi manichejci (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 24: Návštěva u sv. Augustina (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 25: Smrt světce (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 26: Lekce rétoriky (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 27: Shromáždění řádových bratří kolem „Řehole“ (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 28: Kněžské svěcení (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 29: Disputace s manichejci (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 30: Píšíci Augustin (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 31: Rozhovor s matkou o věčném životě (foto Tereza Machovcová 2013)
- Obr. 32: Sv. Augustin se loučí se svými spolubratry (foto Tereza Machovcová 2013)

Obrazová příloha

Obr. 1: Pohled na Německý Brod ze spisu J. F. Beckovského *Labarum Triumphale* (1704)

Obr. 2: Kostel sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě

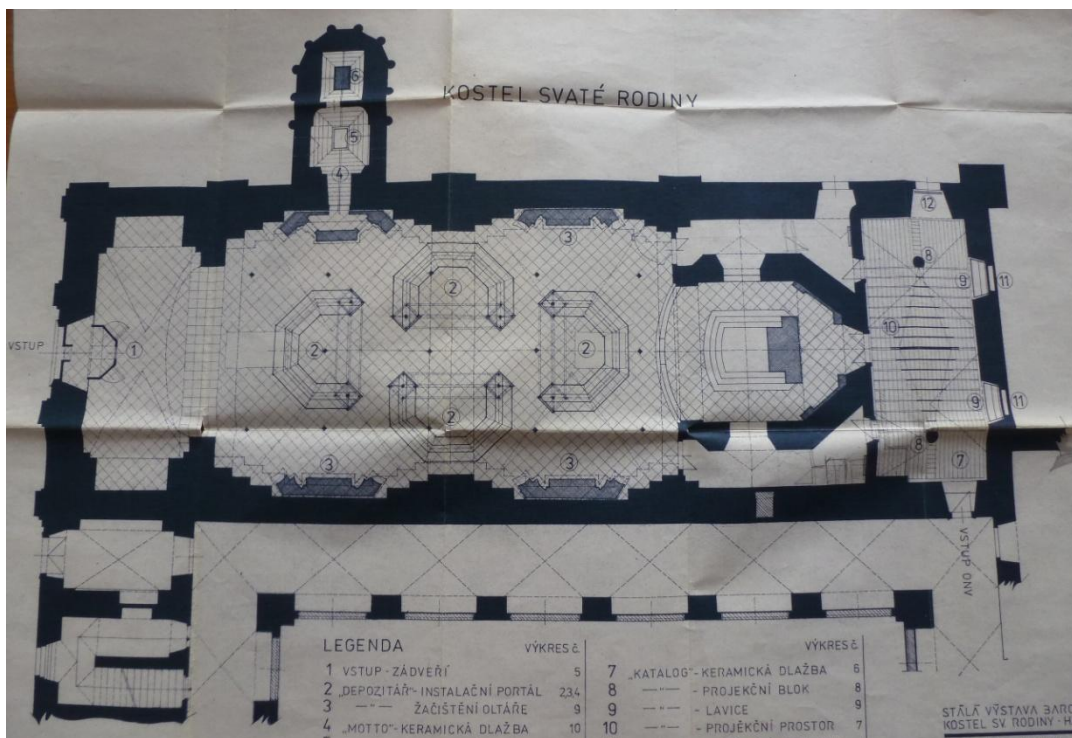
Boží hrob za klášterním kostelem 1892

Obr. 3: Kaple Božího hrobu při kostele sv. Rodiny

Staré gymnasium 1893

Obr. 4: Dobová fotografie kostela sv. Rodiny

Obr. 5: Plán pro instalaci stálé expozice barokního umění v kostele sv. Rodiny

Obr. 6: Bývalý augustiniánský klášter v Havlíčkově Brodě

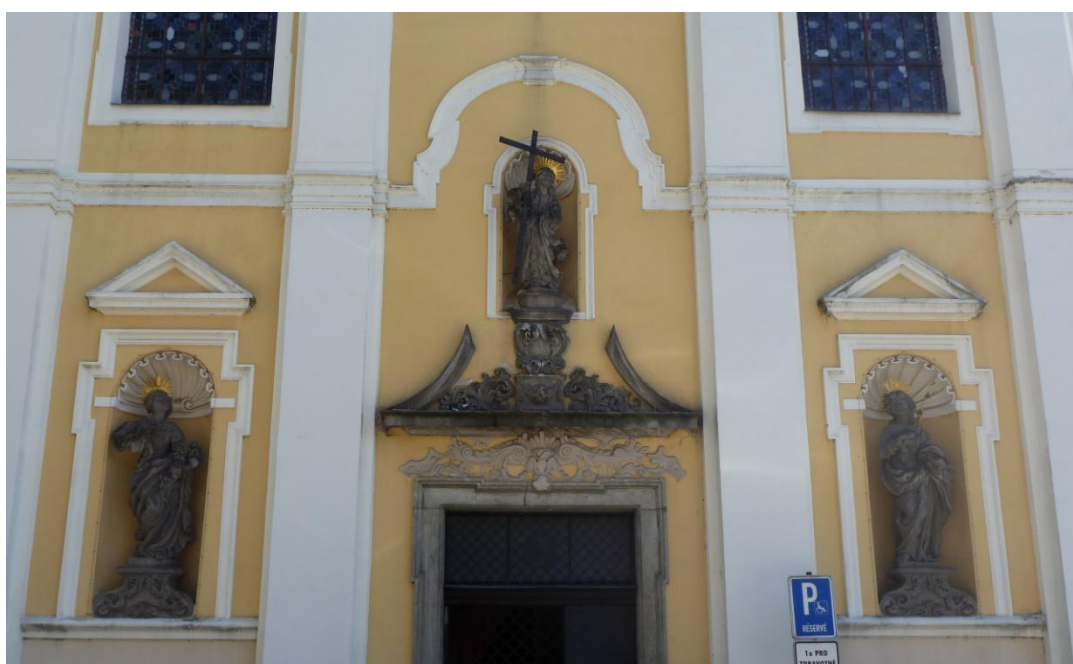
Obr. 7a: Původní stav jihozápadního nároží budovy kláštera (přelom 19. a 20 století)

Obr. 7b: Výstavba nového vchodu do budovy kláštera

Obr. 8: Uzavřená kvadratura kláštera

Obr. 9: Sochy sv. Rodiny od místního sochaře a člena konventu fr. Philipa a Sancto Hermano

Obr. 10: Hlavní oltář s kazatelnou

Obr. 11: Kopie původního oltářního obrazu z provizorní dřevěné kaple vytvořená Jakubem Pischelem

Obr. 12a: Kostel sv. Rodiny s původním vybavením

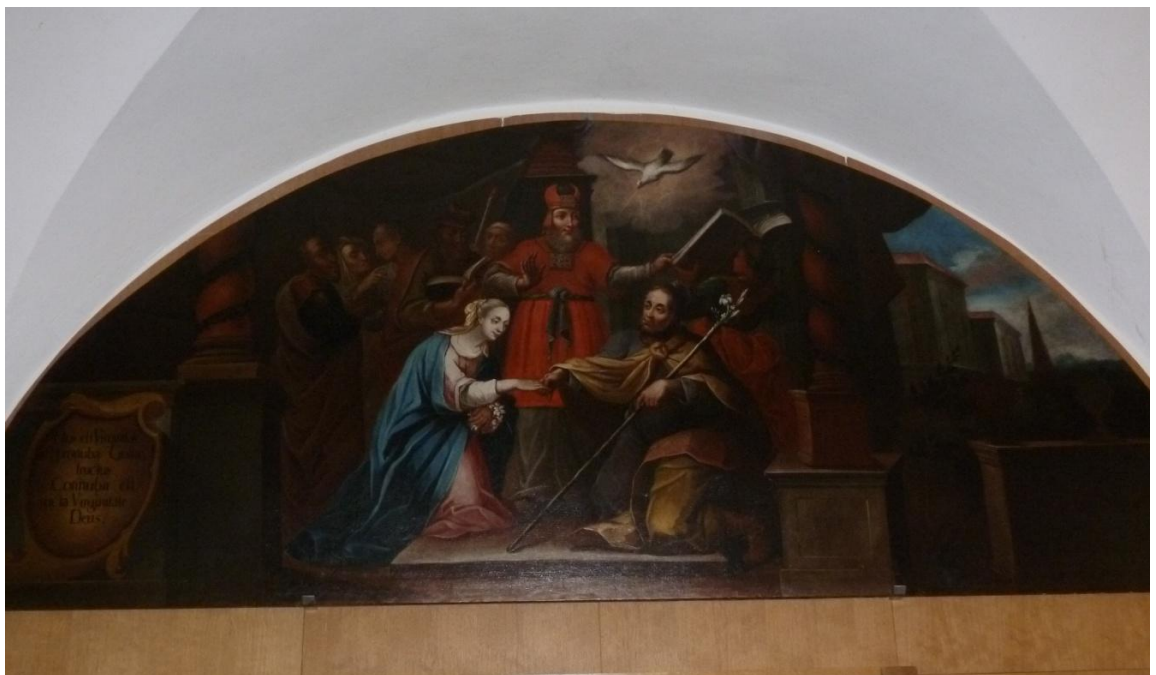

Obr. 12b: Dnešní podoba kostela sv. Rodiny

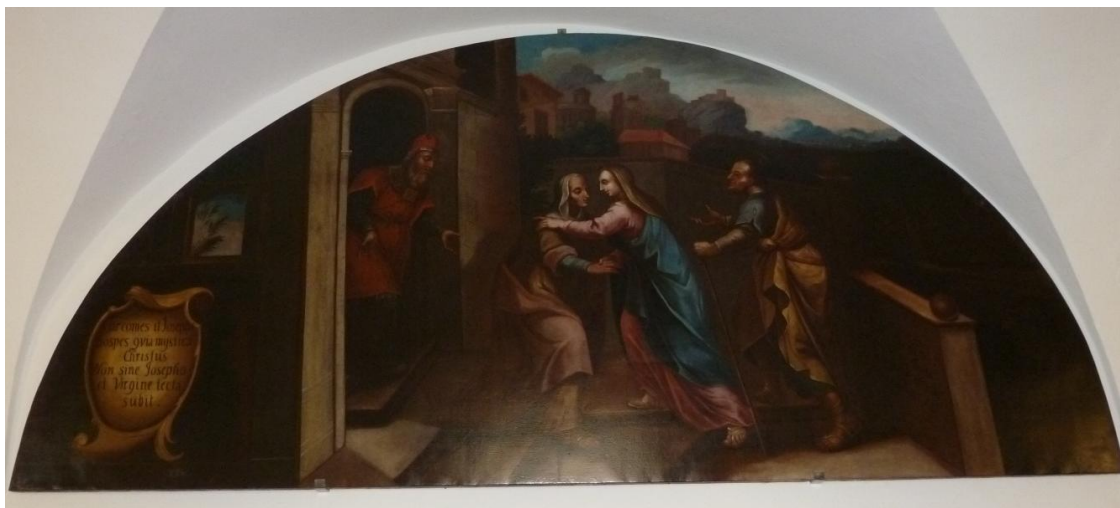

**Obr. 15: Křížová chodba v bývalém augustiniánském klášteře.
Fotografie s původním umístěním lunetových obrazů**

Obr. 16: Zasnoubení sv. Josefa s Pannou Marií

Obr. 17: Setkání Marie s Alžbětou

Obr. 18: Oběd sv. Rodiny

Obr. 19: Svatá rodina na cestě do Jeruzalémského chrámu

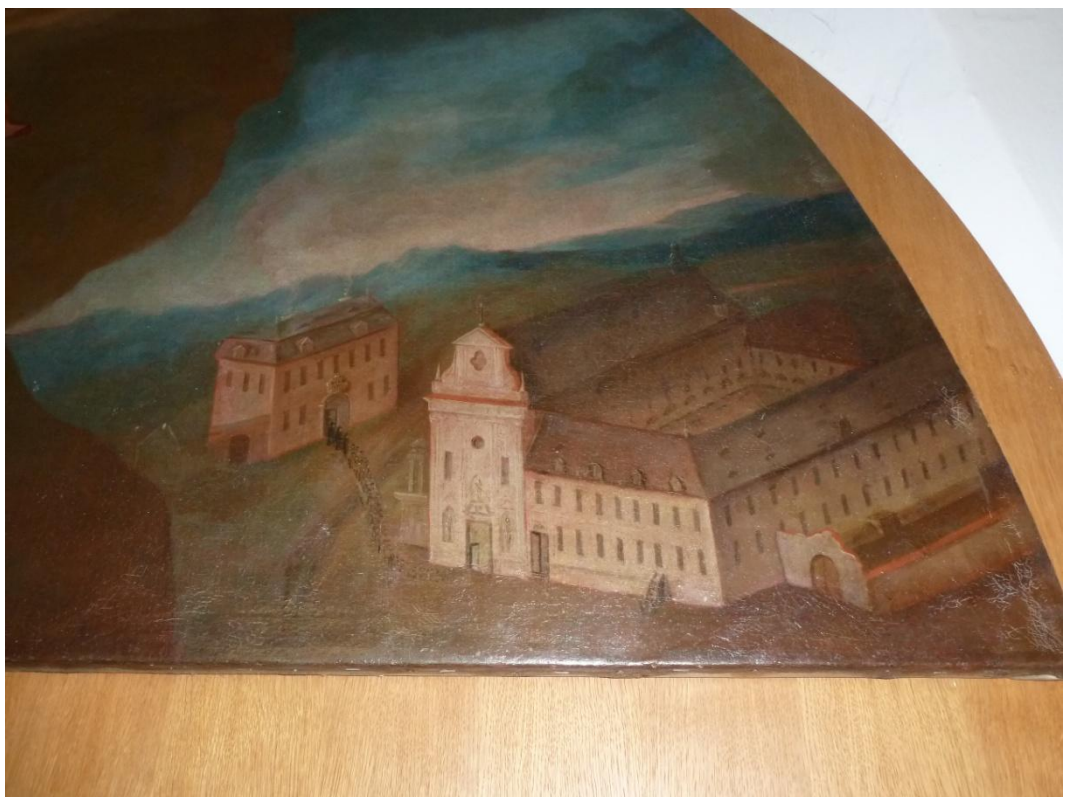
Obr. 20: Dvanáctiletý Kristus v chrámu

Obr. 21: Smrt sv. Josefa

Obr. 22a: Svatý Josef unášen do nebeské slávy

Obr. 22b: Dobové vyobrazení kláštera (před polovinou 18. století)

Obr. 23: Augustin mezi manichejci

Obr. 24: Návštěva u sv. Augustina

Obr. 25: Smrt svěťce

Obr. 26: Lekce rétoriky

Obr. 27: Shromáždění řádových bratří kolem „Řehole“

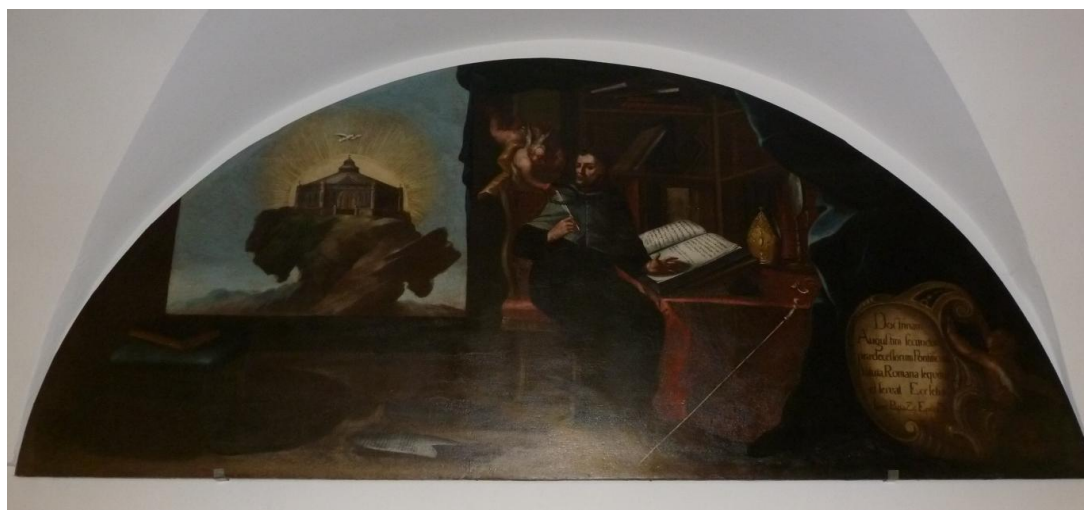

Obr. 28: Kněžské svěcení

Obr. 29: Disputace s manichejci

Obr. 30: Pišící Augustin

Obr. 31: Rozhovor s matkou o věčném životě

Obr. 32: Sv. Augustín se loučí se svými spolubratry.

Resume

The main subject of the thesis is an iconographical description of two cycles of lunette paintings originally from the former Augustinians monastery in Havlíčkův Brod. The first of cycles contains twenty two preserved canvases with the scenes of Saint Joseph and the second one shows the life of Saint Augustin on the same number of canvases. Both cycles were created by the technique of oil painting and all paintings correspond by shape to the lunette niche in the cross hall of the monastery. The author of the pieces is local Jakub Pischel who was very popular among the Augustinians. This is proved by some other preserved pieces of work done for monastery and by the notes in a chronicle *Annales Nostris*....

The iconographical description of all lunette paintings was created on the base of all accessible literature and work with particular canvases. All the complete cycles of paintings were originally placed in the lunette niches in the cross hall of the monastery. Until today the paintings are valued artistic pieces and they were declared the cultural monument in 2006. The effort to restore and the retrieve to the original place prove the same. Most of the canvases is already restored and exposed in the monastery but the return of the lunette paintings was in many cases not possible due to the reconstruction of the monastery that happened in 80's of 20th century (various reconstructions, socialist decoration, mainly the robust facing disturbed the system of lunette niches and it is not possible to expose on the original place).

The second part of the thesis is dedicated to the summary of current researched and inclusion of the paintings into a historical context. The construction evolution of the whole monastery complex as well as its artistic decoration was very complex. The famous artists as Siard Nosecky or Ignac Rohrbach were participating on the decoration as well as Jakub Pischel. Thanks to its architecture and preserved artistic pieces the monastery complex is considered as an important barocco monument of the region of Havlíčkův Brod.